

Huolestuin, mitä teen?

Lapseen liittyvän huolen puheeksiotto huoltajan kanssa lähityöntekijän näkökulmasta.

Eveliina Loijas

Opinnäytetyö

Toukokuu 2016

Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala

Kuntoutusohjauksen ja –suunnittelun koulutusohjelma

Tekijä(t) Loijas, Eveliina	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä Toukokuu 2016
	Sivumäärä 81	Julkaisun kieli Suomi
		Verkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi Huolestuin, mitä teen? Lapseen liittyvän huolen puheeksiotto huoltajan kanssa lähityöntekijän näkökulmasta.		
Tutkinto-ohjelma Kuntoutusohjauksen ja –suunnittelun koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) Anu Pelkonen		
Toimeksiantaja(t) Jyväskylän Ammattikorkeakoulun Tunne- ja turvataidot osaamiseksi –hanke, Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri, Valteri-koulu Onerva		
Tiivistelmä <p>Useilla eri tahoilla sosiaalityötä tekevät ammattilaiset kohtaavat lapsesta heränneen huolen tilanteita. Huolen puheeksiottaminen lapsen huoltajan kanssa voi tuntua haastavalta. Lastensuojelu- ja sosiaalihuoltolaki ohjaavat sosiaali- ja terveystieteiden, poliisin tai seurakunnan palveluksessa olevan henkilön vastuuta nostaa huoli puheeksi ja turvata lapsen turvallinen kasvuympäristö. Huolen puheeksiottamisessa tärkeintä on hyvään ja tulokselliseen vuorovaikutukseen pääseminen, ajattelu- ja suhtautumistapa sekä perusasetus. Keskusteltaessa huolesta tulee huomioida huolen suuruus jonka voi selvittää peilaamalla huolta huolen vyöhykkeisiin.</p> <p>Lähtökohtana opinnäytetyön tutkimuksella oli tarve saada ammattilaisten tietoa ja kokemuksia huolen puheeksiottamisesta huoltajan kanssa. Jyväskylän Ammattikorkeakoulun Tunne- ja turvataidot osaamiseksi –hankkeessa yhtenä osa-alueena oli Turvataitoja lapsille –teoksen (2005) päivittäminen. Opinnäytetyön aineistona oli teokseen luotu ohjeistus lapsen lähityöntekijöille lapsen liittyvän huolen puheeksi ottamiseen huoltajan kanssa. Opinnäytetyön tutkimusongelmina pyrittiin selvittämään mitä hyvää, mitä kehitettävää ja kuinka hyödyllinen ohjeistus on.</p> <p>Opinnäytetyö toteutettiin pääsääntöisesti laadullisena haastattelututkimuksena, joka mahdollisti avoimen selvityksen tutkimusongelmista. Kuuden haastattelun lisäksi haastateltavia pyydettiin täyttämään myös lyhyt kirjallinen kyselylomake. Haastattelijat pitivät ohjeistusta hyvänä ja hyödyllisenä kaikille lasten kanssa työskenteleville. Ohjeistuksen koettiin tuovan hyvin esille perhetyön keskeiset menetelmät, myös kehityksen kohteita löydettiin. Haastateltavien kesken kehityskohteista ei löydetty merkittävää yhtenäisyyttä. Tärkeimpänä ohjeistuksena pidettiin selvästi ”Puhu ongelman sijasta huolestasi”.</p>		
Avainsanat (asiasanat) Huoli, dialogisuus, vuorovaikutus, perhetyö, lastensuojelu, sosiaalihuolto, ennaltaehkäisy, lapsen huolto, lapsi, huoltaja, turvataitokasvatus		
Muut tiedot Opinnäytetyö kuului osana Jyväskylän Ammattikorkeakoulun toteuttamaa Tunne- ja turvataidot osaamiseksi –hanketta.		

Author(s) Loijas, Eveliina	Type of publication Bachelor's thesis	Date May 2016
	Number of pages 81	Language of publication: Finnish
		Permission for web publication: x
Title of publication I got worried, what to do? Bringing up concerns about children with their guardians from the professionals' perspective		
Degree programme Degree Programme in Rehabilitation Counselling		
Supervisor(s) Pelkonen, Anu		
Assigned by JAMK University of Applied Sciences, Emotional and Safety Skills -project Valteri Center for Learning and Consulting, Valteri School Onerva		
Description <p>Professionals working in the many different fields of social work face situations evoking concerns about children. Bringing these concerns up with the guardians of the children may be a challenging task. The Finnish Child Welfare and Social Care Acts give guidelines on the responsibilities of the professionals working in social and health care, education, police force or church to bring up their concerns and to secure children's safe growing environment. Good and productive interaction, the ways of thinking and reacting and the overall attitude are the most important aspects in bringing up the concern. When discussing the concern, the proportion of the concern should be taken into account. This can be determined by reflecting the concern against the levels of concern.</p> <p>The point of departure in this thesis work was the need to collect information and experiences from professionals related to bringing up concerns with guardians. One of the parts of the "Emotional and Safety Skills" –project run by JAMK University of Applied Sciences was the updating of the contents of the book called Safety Skills for Children (2005). The data for the thesis came from the book's instructions for child welfare workers on how to bring up concerns with guardians. The research task of the thesis was to consider the good aspects, the development targets and the usefulness of the instructions.</p> <p>The thesis work was implemented as a qualitative interview study which allowed an open investigation of the research problems. In addition to six interviews, the interviewees were asked to fill in a short questionnaire. The interviewees thought that the instructions were good and practical for all those working with children. The instructions were seen to highlight the main methods of family work quite well, but some improvements were also pointed out. The best guideline was deemed to be: "Talk about your concern instead of a problem".</p>		
Keywords (subjects) Concern, quality of being dialogical, interaction, family work, child welfare, social care, prevention, child care, guardian, Safety Skills		
Miscellaneous The thesis work was part of the Emotional and Safety Skills -project carried out by JAMK University of Applied Sciences.		

SISÄLTÖ

1	TURVATAITOKASVATUKSESTA TUTKIMUKSEKSI	3
2	ENNALTAEHKÄISEVÄ LASTENSUOJELUTYÖ	6
2.1	Lastensuojelutyö.....	6
2.2	Perhetyö	9
2.3	Ennaltaehkäisevä työ	13
2.4	Huoltajuus osana lapsen hyvinvointia.....	15
3	HUOLI PUHEEKSI.....	18
3.1	Tunne- ja turvataidot apuna huolen esilletulossa.....	19
3.2	Huolen vyöhykkeistö.....	22
3.3	Huolen puheeksioton menetelmä	23
3.4	Lapsen osallisuus	27
3.5	Vuoropuhelu huolen puheeksioton avaimena.....	30
4	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHTANA HUOLI	32
4.1	Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimusmenetelmät	32
4.2	Aineisto ja sen analyysin menetelmät.....	34
4.3	Tutkimusetiikka ja tutkimuksen luotettavuus.....	35
5	TUTKIMUKSEN TULOKSET	37
5.1	Vahva positiivinen vastaanotto	40
5.2	Rakentavia ajatuksia	42
5.3	Näkökulmana perhetyö.....	44
5.4	Ohjeistus kaikille lapsen kanssa työskenteleville.....	46
6	POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	49
6.1	Tulosten hyöty	49
6.2	Kuntoutuksen ohjaajan rooli huolen puheeksi ottajana.....	52
6.3	Jatkotutkimukset.....	53
	LÄHTEET	55
	LIITTEET	56
	Liite 1: Saatekirje haastateltaville.....	56
	Liite 2: Tutkimusongelmat ja -kysymykset.....	57
	Liite 3: Haastattelun kirjallinen kyselylomake.....	58
	Liite 4: Huolen vyöhykkeistö	59

	2
Liite 5: Tilanneanalyysikaavake työssä kehittymisen välineenä.....	60
Liite 6: Lapseen liittyvän huolen puheeksi ottaminen huoltajan kanssa	61
Liite 7: Toimintaohje lapsen kanssa työskenteleville suuren huolen tai sen epäilyn tilanteessa	65
Liite 8: Vanhemmuuden roolikartta	75

TAULUKKOT

Taulukko 1 Yhteenveto perhetyön keskeisistä periaatteista	11
Taulukko 2 Ohjeistuksen hyödyllisyyden arviointi.....	38
Taulukko 3 Ohjeistuksen kehittämisen tarve	39
Taulukko 4 Perhetyön keskeisten periaatteiden esilletulo ohjeistuksessa.....	39

KUVIOT

Kuvio 1 Kasvatusihanteiden perusolettamukset suhteessa lapsen oikeuksiin ja vanhemman velvollisuuksiin	7
Kuvio 2 Lastensuojelun kokonaisuus.	13
Kuvio 3 Tunne- ja turvataitojen voimapyramidi.....	21
Kuvio 4 Huolen puheeksi ottamisen ohjeistuksesta hyötyvät ammattiryhmät.....	46

KUVAT

Kuva 1 Tunne- ja Turvataitoja opiskellaan Turre Turvakoiran (keskellä) ja kavereiden kanssa	19
Kuva 2 Turre Turvakoiran kanssa voi harjoitella turvallisesti	29

1 TURVATAITOKASVATUKSESTA TUTKIMUKSEKSI

Opinnäytetyö sai alkunsa yhteistyössä Jyväskylän Ammattikorkeakoulun sekä Oppimis- ja ohjauskeskus Valterin Onervan toimipisteen (ent. Oppimis- ja ohjauskeskus Onerva) kanssa. Jyväskylän Ammattikorkeakoulu teki yhteistyötä eri tehojen kanssa Tunne- ja turvataidot osaamiseksi (TuTa) –hankkeessa (2012-2014). Hanke oli Sosiaali- ja Terveysministeriön rahoittama ja Jyväskylän Ammattikorkeakoulun toteuttama ja sen tavoitteena oli muun muassa päivittää Turvataitoja lapsille –teos (2005). Tunne- ja turvataito osaamiseksi –hankkeessa kehitettiin myös monitoiminen toimintamalli edistämään tunne- ja turvataitoja lapsille. Toimintaan sisältyi myös muun muassa palvelupolun rakentaminen ja materiaalin kokoaminen, päivittäminen sekä tuottaminen. (Jamk 2016.)

Yhtenä uutena osiona Kaija Lajusen, Minna Andellin sekä Mirja Ylenius-Lehtosen Tunne- ja turvataitoja lapsille –teokseen (2015) tuli opinnäytetyön tutkimuskohteena ollut Lapseen liittyvän huolen puheeksi ottaminen huoltajan kanssa -ohjeistus. Osion muokkauksessa mukana ollut työryhmä kokosi yhteen ohjeita siitä, mitä huolen puheeksiottajan täytyy huomioida lapsen huoltajat kohdatessaan. Työharjoittelun ohella pääsin osaksi tätä työryhmää. Muokkauksen edetessä syntyi ajatus opinnäytetyöstä jonka tavoitteeksi muotoutui tutkimusapu, jolla pyrittiin tuomaan esille kehittämistarpeita ohjeistukseen liittyen. Menetelmäksi valikoitui haastattelu ja haastattelun kohteeksi Valterikoulu Onervan (ent. Onerva Mäen koulu) kuusi lastensuojelullisten asioiden sekä lapsesta heränneen huolen kanssa työskennellyttä työntekijää. Näin opinnäytetyön toimeksiantajiksi tulivat Oppimis- ja ohjauskeskus Onerva ja Jyväskylän Ammattikorkeakoulu.

Onerva on syntynyt Jyväskylän näkövammaisten koulun ja Haukkarannan koulun yhdistymisessä vuonna 2013. Elokuussa 2015 Onerva liittyi yhdeksi kuudesta toimipisteestä valtakunnallisessa Oppimis- ja ohjauskeskus Valterissa. Onerva toimii Opetushallituksen alaisuudessa tarjoten palveluja oppimiseen, koulunkäynnin tuen tarpeisiin ja tehostetun ja erityisen tuen toteuttamiseen. Erityisasiantuntuutta Onervassa tarjotaan erityisesti näkemiseen, kuulemiseen, kieleen sekä vuorovaikutukseen liittyvissä tarpeissa. Onervan yh-

teydessä toimii myös erityiskoulu Valteri-koulu Onerva. Valteri-koulu Onervan tehtävänä on järjestää esi-, perus- ja lisäopetusta sellaisille oppilaille jotka näkemiseen, kuulemiseen tai kieleen liittyvän vaikeuden vuoksi tarvitsevat erityistä tukea. (Onerva 2016.)

Aihe on ajankohtainen, sillä lastensuojeluun liittyvät asiat ovat olleet mediassa esillä viime aikoina. Huolen puheeksi ottaminen huoltajan kanssa voi työntekijälle olla haastavaa, sillä tavoitteena on luoda tai säilyttää luottamus huoltajien kanssa. Vaikka huolesta käydyt keskustelut huoltajan kanssa ovat tutkimuksen mukaan pääsääntöisesti hyvät, ohjeistukselle sen puheeksi ottamiseen on silti tarvetta. (Eriksson & Arnkil 2012, 18–19.) Tunne- ja turvataitoja lapsille – teokseen (2015) luotu ohjeistus koettiin opinnäytetyön tutkimuksen mukaan tärkeäksi ja hyödylliseksi. Sen leviämistä laajaan käyttöön toivottiin sekä haastatteluissa että asiasta keskusteltaessa ympäristön kanssa työn edetessä. Aihe on herättänyt kuulijoissaan suurta mielenkiintoa.

Huolen puheeksi ottamisella pyritään varmistamaan lasten ja nuorten hyvinvointi. Hyvinvoinnin käsite on laaja-alainen ja moninainen. Eri ihmiset pitävät eri asioita keskeisinä hyvinvoinnin näkökulmina. Kolme tärkeintä määrittävää tekijää ovat ravinto, vaatetus ja asunto. Näiden lisäksi esimerkiksi työ, harrastus, koulutus, ystävyysuhteet sekä yhteisyyden ja rakkauden kokeminen määrittävät hyvinvointia. (Lammi-Taskula 2011, 9–10.) Lapsen ja huolen hyvinvoinnista vastaavat hänen huoltajansa.

Opinnäytetyössä esitellään huolen taustoja sekä sen puheeksi ottamisen menetelmä. Huoli on aina subjektiivinen johon vaikuttaa moni asia pohtijan kokemustaustasta muun yhteisön mielipiteeseen. Opinnäytetyössä tarkastellaan huolen puheeksi ottamista lapsen huoltajan kanssa sekä tämän ympärille kytkeytyviä aiheita kuten lastensuojelutyötä ja perhetyötä. Huolen puheeksi ottaminen liittyy vahvasti myös ennaltaehkäisevään lastensuojelutyöhön sekä vuorovaikutustaitoihin. Näiden eri keinojen avulla lapsen tilanteeseen voidaan paneutua ennen sen paisumista liian suureksi.

Huoltajalla tässä opinnäytetyössä tarkoitetaan sitä henkilöä, jonka valvonnan alaisena lapsi on. Vanhemman lisäksi huoltaja voi olla esimerkiksi isovanhempi, isosisarus tai sijaisvanhempi. Puhuttaessa lapsesta/lapsesta tai nuoresta tarkoitetaan tässä opinnäytetyöstä aina lapsen lisäksi nuorta tai nuorta aikuista. Huolta puheeksi ottamassa on usein lapsen lähityöntekijä esimerkiksi päivähoidosta, koulusta, neuvolasta tai harrastuksesta. Työntekijöitä voi olla yksi tai useampi ja tarvittaessa hänellä voi olla lisäapua esimerkiksi lastensuojelusta. Tärkeää on, ettei työntekijän jäisi huolensa kanssa yksin, vaan tavoittaa työyhteisön tai ulkopuolisen tuen, erityisesti puhuttaessa suuren huolen tilanteesta.

Lapsesta voi herätä huoli myös muille lapsen lähiaikuisille kuten naapurille tai sukulaiselle. Yhteinen keskustelu huolesta voi joko vahvistaa tai lieventää aikuisessa herännyttä huolta. Opinnäytetyössä esiteltyjä huolen puheeksioton menetelmiä voi soveltaa myös tilanteeseen, jossa huolen puheeksiottaja ei ole työntekijän asemassa.

2 ENNALTAEHKÄISEVÄ LASTENSUOJELUTYÖ

Ennaltaehkäisevä työ nivoutuu tiivistä yhteen huolen puheeksi ottamisen kanssa, sillä molemmat pyrkii parantamaan lapsen asemaa hänen omassa ympäristössään sekä turvaamaan mahdollisuuden lapsen normaalille kehitykselle. Huolen lähtökohtana on lapsi ja lapsen takana hänen läheisensä. Heino (2000a, 10) määrittelee läheisiksi kaikki ne henkilöt, jotka lapsi itse kokee tärkeiksi, merkityksellisiksi ja läheisiksi. Heino kirjoittaa, että Suomessa on 2000-luvun alkupuolella otettu lastensuojelussa käyttöön läheisneuvonpito –käsite. Tällä on haluttu korostaa läheisten paikkaa lapsen tukiverkostona ja voimavaroina. (Mts. 7–8.) Huolen tilanteessa voi lapsen ja hänen läheisten tukena ja taustalla toimia sosiaalisia toimia useine eri toimintamuotoineen. Huolen puheeksi ottamisella pyritään erityisesti ennaltaehkäisevään, varhaisessa, pienen huolen tilanteessa olevaan toimintaan lapsen ja nuoren hyvinvoinnin takaamiseksi ja turvaamiseksi.

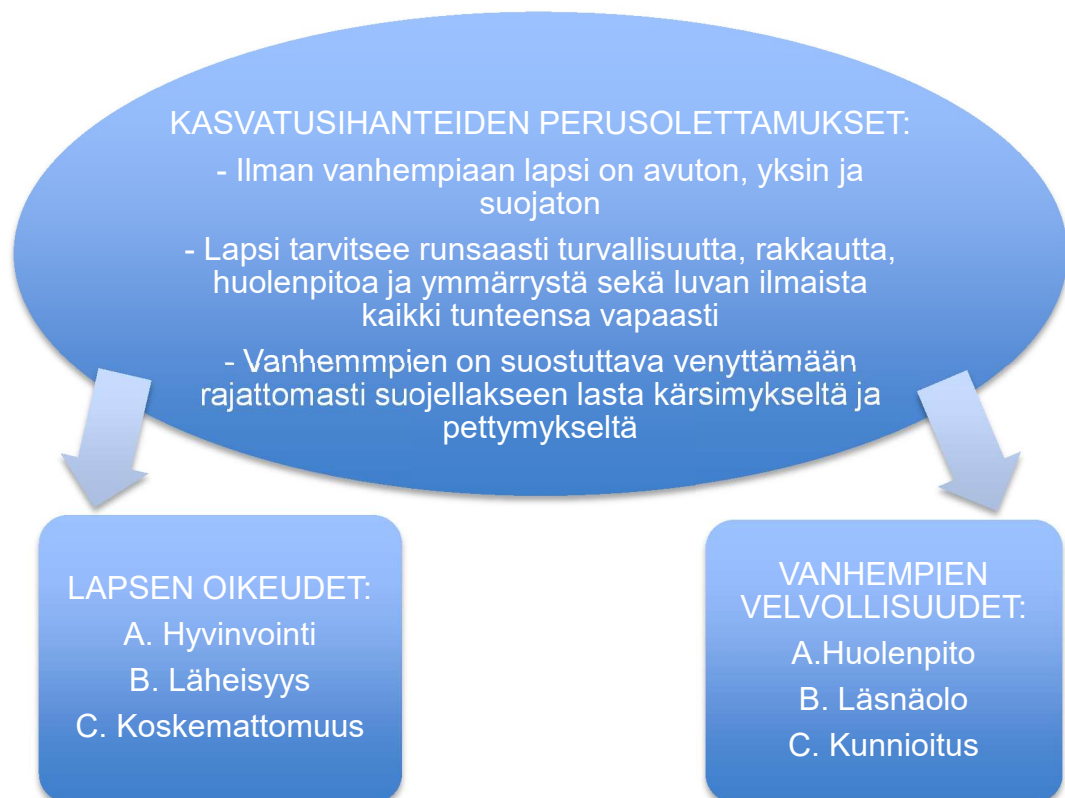
Ennaltaehkäisevän työn tärkeys lapsen hyvinvoinnin varmistamisessa on keskeistä. Sitä vahvistavaa lastensuojelussa on se, että mitä enemmän yhteiskunta pyrkii takaamaan turvallisuutta, sitä vähemmän sitä siedetään (Evers & Nowotny 1987, 61). Heinin (2008, 7) mukaan varhaisen tuen saaminen, ongelmien ennaltaehkäisy ja perhetyö ovat olleet yrityksiä palveluntarpeeseen vastaamiseen. Hän toteaa, että palveluntarpeen lisääntymisen on nähty liittyvän perheiden luonnollisten sosiaalisten verkostojen kaventumiseen, perheiden elämäntilanteiden monimutkaistumiseen, erityispalveluiden tarpeiden kasvamiseen sekä lasten ja nuorten ongelmien kasaantumiseen. Tästä voidaan päätellä läheisneuvonpidon ja huolen puheeksioton yleistymisen olevan tärkeää erityisesti lapsen kannalta.

2.1 Lastensuojelutyö

Lastensuojeluun liittyvät asiat, toimet ja menetelmät ovat viimeaikoina olleet esillä mediassa. Lastensuojeluun toimet ja tutkimukset ovatkin hyvin ajankohtainen käsitteilyn aihe. Mediasta voi syntyä huolestuttava kuva Suomen lastensuojelun toiminnasta ja työskentelystä, on kuitenkin muistettava, että asioil-

la on aina kaksi puolta. Gibbens (2002, 210) kirjoittaa yhteiskunnan muuttamisen ajavan myös lapsiperheet muuttuvaan maailmaan. Hänen mukaansa elämme ajassa, jossa uusia puitteita pyritään luomaan vanhojen mallien tilalle. Myös lastensuojelun tulisi siis kehittyä muuttuvassa maailmassa.

Kulttuurissamme ihmisillä on mielessä kasvatuseritykset jotka vaikuttavat ajatuksiimme. Vaikka ne sisältävät tärkeitä oivalluksia, ei niiden yksipuolinen painotus tee ihanteiden täydellisestä toteuttamisesta käytännössä mahdollista. Tietyistä kasvatuserityksistä voidaan päätyä tiettyihin lasten oikeuksiin ja huoltajien velvollisuuksiin (kuvio 1). (Lounavaara-Rintala, Variola, Vuornos & Wahlbeck 1999, 136–137.)

Kuvio 1 Kasvatuserityksien perusolettamukset suhteessa lapsen oikeuksiin ja vanhemman velvollisuuksiin

Heinon (2000b, 69) mukaan lastensuojelustrategioita tarvitaan neljänsuuntaisia: asiakaskohtaisessa sosiaalityössä, kunta- ja kaupunkipolitiikassa, alueellisella ja seutukuntien tasolla sekä valtion tasolla. Strategioiden ohella tarvitaan käytännön toimia joiden avulla voidaan ottaa huomioon erityisesti heikommassa asemassa olevat lapset ja vaikeat perhetilanteet, turvata riittävät

voimavarat ja tukea lapsen osallisuutta. Törrönen ja Vornanen (2004, 170) kirjoittavat, että lapsipolitiikan avulla voidaan sekä valtakunnallisesti että kunnallisesti hahmottaa lastensuojelun ehkäisevän työn tilaa ja tavoitteita. Sopimuksia jotka sitovat jäsenmaita periaatteellisella ja toiminnallisella tasolla on tehty myös kansainvälisesti. Heidän mukaansa merkittävimpiä näistä sopimuksista ovat Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) Lapsen oikeuksien sopimus, Euroopan Unionin (EU) perustuslaki sekä Kansainvälisen työjärjestön (ILO) lasten työssäkäyntiä koskevat rajoitukset.

Pohdittaessa lapsen kasvua ja kehitystä on Mahkosen mukaan (2008, 36) aina kysymys muihin liittymisestä sekä yksilön integraatiosta yhteiskuntaan ja yhteisöön. Olennaisesti tähän liittyy Jonssonin (2011, 11) ihmisen yksilöllistyminen, oman erillisyyden kokeminen suhteessa muihin. Oma minä-kuva kehittyy aluksi suhteessa läheisiin, sitten yhteisöön ja viimeiseksi ympäristöön. Mahkonen (2008, 52–53) kirjoittaa, että lapsen kasvua ja kehitystä on turvaamassa erityisesti kaksi lainsäädäntöä: lapsenhuoltolaki ja lastensuojelulaki. Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata YK:n yleissopimuksen mukaiset lasten oikeudet ja pyrkiä määrittelemään lapsen etu. Lastenhuoltolaissa puolestaan keskiössä on perhe, siinä korostetaan vanhempien ja lapsen välistä vuorovaikutussuhteiden tärkeyttä. Lastenhuoltolaki ohjaa vanhempia myös selkeästi kasvatuksellisissa asioissa.

Unicefin (2016) internetsivuilla kirjoitetaan, että YK:n lapsenoikeuksien julistus hyväksyttiin vuonna 1959, mutta kirjattiin sitovaksi sopimukseksi vasta vuonna 1989. Julistus on tehty siinä tarkoituksessa, että lapselle voitaisiin turvata onnellinen lapsuus ja hän voisi omaksi ja yhteiskunnan parhaaksi nauttia julistuksessa määritellyjä oikeuksia ja vapauksia. Se vetoaa lapsen huoltajiin yksilöinä, vapaaehtoisjärjestöihin, paikallisiin viranomaisiin sekä maiden hallituksiin, että ne tunnustaisivat oikeudet ja kunnioittaisivat sekä toteuttaisivat niitä lainsäädännön ja toimenpiteiden kautta. YK:n sopimus sisältää neljä yleistä periaatetta: syrjimättömyys, lapsen edun huomioiminen, oikeus elämään ja kehitykseen sekä lapsen näkemysten kunnioittaminen.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta määrittelee seuraavaa:

Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. – – Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. – – pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö – –. Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärrystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. – – (L 361/1983, 1§.)

Tähän pyritään oleellisesti myös huolen puheeksi ottamisella ja huolesta käydylle keskustelulla huoltajien kanssa. Lapsen hyvän hoidon ja kasvatuksen tai turvallisen ja virikkeellisen kasvuympäristön järkkyyessä voi lapsesta herätä tämän ympärillä työskenteleville aikuisille huoli. Tällöin lapsen tilanteeseen voidaan vaikuttaa käymällä keskustelua huolesta ja liittämällä se tarjolla oleviin tukimahdollisuuksiin. Yksi tukitoimen muoto voi olla perheeseen tehtävä perhetyö.

2.2 Perhetyö

Perhetyö on työntekijän ammatillista, tavoitteellista ja kontekstisidonnaista työskentelyä perheen tukemiseksi erilaisissa elämäntilanteissa (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2012, 12). Tarja Tirkkonen (2015) kirjoittaa Suomen Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL ent. Stakes) internetsivuilla perhetyön olevan asiakkaan ja hänen perheensä hyvinvoinnin tukemista. Tavoitteena on voimavarojen vahvistaminen perheessä sekä vuorovaikutuksen parantaminen. Sitä voidaan tehdä ennalta ehkäisevänä työnä tai olemassa oleviin ongelmiin kohdistuvana korjaavana työnä. Yleensä perhetyötä tehdään sosiaalitoimen, neuvolan, päivähoidon tai koulun toiminnan yhteydessä eikä se siis vaadi lastensuojelun asiakkuutta.

Tirkkonen (2015) kirjoittaa, että perhetyön avulla:

- ohjataan lasten hoidossa ja kasvatuksessa
- tuetaan vanhemmuutta
- tuetaan perheen vuorovaikutustaitoja
- ehkäistään syrjäytymistä
- ohjataan kodin arjen ja arkirutiinien hallintaa

- vahvistetaan perheen toimintakykyä.

Perhetyö määritellään sosiaalihuoltolaissa seuraavasti:

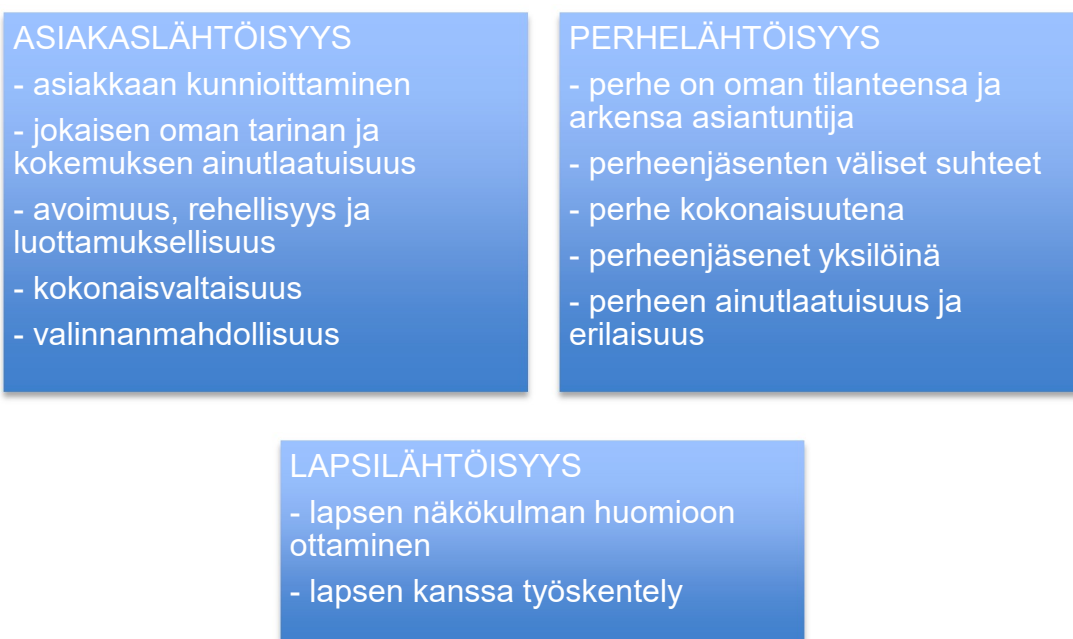
Perhetyöllä tarkoitetaan hyvinvoinnin tukemista sosiaaliohjauksella ja muulla tarvittavalla avulla tilanteissa, joissa asiakas ja hänen perheensä tai asiakkaan hoidosta vastaava henkilö, tarvitsevat tukea ja ohjausta omien voimavarojen vahvistamiseksi ja keskinäisen vuorovaikutuksen parantamiseksi. Perhetyötä annetaan erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren terveyden ja kehityksen turvaamiseksi. (L 1301/2014, 18§.)

Lastensuojelulaissa lapsi on alle 18-vuotias ja nuori 18-20-vuotias (L 361/1983, 6§). Sosiaalihuoltolain mukaisesti lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta ja nuorella 18-24-vuotiasta henkilöä. Erityistukea tarvitsevasta lapsesta on sosiaalipalveluissa kyse silloin, kun lapsi omalla käyttäytymisellään tai lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat hänen terveyttään ja kehitystään. Lapsi on myös erityisen tuen tarpeessa jos hänellä on vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveystalvuuksia psyykkisen tai kognitiivisen vammun tai sairauden, päihteiden ongelmakäytön tai usean yhtäaikaisen tuen tarpeen tai syyn vuoksi. (L 1301/2014, 3§.)

Teoksessa Perheen parhaaksi (Järvinen ym. 2012, 12–14) kirjoitetaan että, lastensuojelulaissa perhetyö on määritelty yhdeksi avohuollon tukitoimeksi. Työhön kohdistuu erilaisia lastensuojelullisia odotuksia mutta se on myös muutakin kuin lastensuojelua. Perhetyön avulla on teoksen mukaan toivottu esimerkiksi huostaanottojen vähenemistä. Vaikka perhetyötä on määritelty lainsäädännön avulla, ei toistaiseksi kuitenkaan ole lainsäädäntöä joka määrittelee perhetyön itsenäiseksi sosiaalipalveluksi. Tämän vuoksi perhetyö ajatellaan usein lähinnä työmenetelmänä eikä sille siksi myöskään ole olemassa tarkkaa määritelmää.

Kirjoittajien mukaan perhetyössä painottuvan psykososiaalinen työ, jossa psykologiseen tietoon ja terapeutiseen osaamiseen yhdistyy sosiaalitieteellinen ajattelu. Kirjoitetaan myös Sosiaali- ja terveydenhuollon keskeisten periaatteiden ja eettisten ohjeiden ohjaavan perhetyön toimintaa. Keskeiset periaatteet perhetyössä ovat teoksen mukaan erityisesti asiakaslähtöisyys, perhelähtöisyys sekä lapsilähtöisyys (taulukko 1). (Mts. 12–14.) Näitä keskeisiä periaatteita korostetaan myös huolen puheeksi ottamisen menetelmässä.

Taulukko 1 Yhteenveto perhetyön keskeisistä periaatteista

Asiakaslähtöisyydellä tarkoitetaan asiakkaan tarpeiden ja toiveiden kuulemistä. Asiakkaiden oikeuksista tiedottaminen ja niiden lisääminen ovat myös olennainen osa asiakaslähtöisyyttä. Asiakaslähtöisyyttä kuvaavat: asiakkaan kunnioittaminen, avoimuus, rehellisyys ja luottamus, jokaisen oman tarinan ja kokemuksen ainutlaatuisuus, kokonaisvaltaisuus sekä valinnan mahdollisuus. Asiakkaan kunnioittaminen tarkoittaa, että hänen itsemääräämisoikeutensa ja muut ihmisoikeudet tunnustetaan ja mahdollistetaan. Perheen yksilöllisyyttä tulee myös kunnioittaa, jokainen perhe ja tilanne ovat ainutlaatuisia työntekijän laajasta kokemustaustasta huolimatta. Luottamus, avoimuus ja rehellisyys auttavat työntekijää pääsemään onnistuneeseen vuorovaikutukseen ja sitä kautta avoimesti tutustumaan perheeseen. Perhetyössä asioita käsitellään koko perheen ja jokaisen perheenjäsenen näkökulmasta, työ on siis kokonaisvaltaista. Myös perheen valinnanvapauteen tulee kiinnittää huomiota. Sitä voi-

daan toteuttaa antamalla perheelle riittävästi tietoa, esimerkiksi palveluista, ja varmistamalla perheen vaikutusmahdollisuus paikan ja ajan valinnassa. (Mts. 17–23.)

Perhelähtöisyyden näkökulmasta perhetyön voidaan ajatella rakentuvan kunkin asiakasperheen ja sen jäsenten omien arvojen, elämäkokemusten, arvomaailman sekä perheen voimavarojen pohjalle. Perhelähtöinen toiminta edellyttää työntekijältä perusteellista tutustumista perheeseen, heidän arkeensa sekä ajattelu- ja toimintatapoihinsa. Perhelähtöisessä työskentelyssä painottuvat perheiden ainutlaatuisuus ja erilaisuus, perheenjäsenet yksilöinä, perhe oman tilanteensa ja arkensa asiantuntijana, perhe kokonaisuutena sekä perheenjäsenten välisten suhteiden huomioiminen. Jokainen perhe on oman tilanteensa asiantuntija. Työntekijä on puolestaan työprosessin asiantuntija. Työskentelyssä, perheenjäsenillä on oltava aktiivinen rooli suunnittelijoina, valitsijoina sekä päätöksentekijöinä. Perhetyötä tehtäessä tulee huomioida, että jokainen perheenjäsen on yksilö, mutta he myös vaikuttavat toisiinsa. Muutos yhdessä perheenjäsenessä vaikuttaa koko perheeseen. Perhetyössä lapsilähtöisyys kostuu lapsen kanssa työskentelynä ja lapsen näkökulman huomioon ottamisella. Lapsilähtöisyydessä lapsi otetaan huomioon moniulotteisesti. (Ks. Lapsen osallisuus.) (Mts. 23–27.)

Seikkulan (2005, 9) mukaan keskeistä perhetyössä itse lapsen ja hänen perheen lisäksi ovat sekä lapsen että perheen yhteiset verkostot. Hän tarkoittaa, etteivät ne ole muuttumattomia vaan muokkaantuvat ja vaihtuvat muun muassa elämäntilanteiden mukaan. Muuttuvia verkostoja voivat olla esimerkiksi perhe, sukulaissidokset, lähiympäristö ja työyhteisöt. Hyvä ja kokonaisvaltainen perhetyö vaatii Seikkulan mukaan moniammatillisuutta sekä eri tahojen tarvittavan tiivistä yhteistyötä. Parhaimmillaan se toteutuu silloin, kun ammattilaiset tietävät keihin olla yhteydessä asiantuntemusta vaativissa tilanteissa sekä silloin, kun kokonaisuus koostuu toisiaan täydentävistä osioista.

2.3 Ennaltaehkäisevä työ

Lastensuojelun ehkäisevällä työllä tarkoitetaan kunnan muiden palvelujen piirissä annettavaa tukea silloin kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana (kuviot 2). Lastensuojelun ehkäisevä työ on eri toiminnan tasoja ja tapoja läpäisevä periaate. Niillä pyritään takaamaan hyvän lapsuuden edellytykset lapsiväestölle sekä estämään negatiivisen kierteen syntymistä tai syvenemistä. Ehkäisevän työn tavoitteet nostavat esille kysymykset hyvästä elämästä: mitä hyvällä elämällä tarkoitetaan ja kuka sen määrittelee? Entä millainen on hyvä ja riittävä lapsuus? (Törrönen & Vornanen 2004, 154, 159.)

Kuvio 2 Lastensuojelun kokonaisuus.

Perhe, jota tuetaan erityisesti yhteiskunnan tasolta on tärkeimpiä kasvuympäristöjä lapselle ja nuorelle. Antamalla tukea vanhemmille ja heidän mahdollisuuksilleen pitää huolta lapsistaan, ehkäistään vaikeuksien syntymistä tai niiden syvenemistä. Perheen lisäksi lasten kasvuoloihin kuuluvat myös muut lasten ja nuorten lähellä olevat ihmiset, instituutiot ja toimijat kuten sukulaiset, koulu ja harrastukset. Vaikuttamalla lapsen kasvuoloihin, tukemalla perhettä ja lasta palveluiden avulla, taloudellisella tuella ja hoitomahdollisuuksilla sekä lapsen oikeudellisen aseman järjestämisellä voidaan tukea lapsen hyvinvointia. (Törrönen & Vornanen 2004, 159–160.)

Heinon (2008, 7) mukaan perhetyöhön liittyy vahvasti moniammatillinen yhteistyö. Tätä tukee myös lastensuojelulaissa oleva maininta ehkäisevästä lastensuojelusta.

– – Ehkäisevällä lastensuojelulla edistetään ja turvataan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelua on tuki ja erityinen tuki, jota annetaan esimerkiksi opetuksessa, nuorisotyössä, päivähoidossa, äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa sosiaali- ja terveyshuollossa. – – (L 417/2007, 3a §.)

Törrönen ja Vornanen (2004, 174) listaavat lastensuojelun ehkäisevän työn toteuttamisen seuraavasti:

- tavoitteiden ja toiminnan tasolla
- politiikassa, hallinnossa ja yksityisen elämän areenoilla
- kansainvälisesti, kansallisesti, alueellisesti ja kunnallisesti (nykyisin seudut)
- sektoreittain, ylisektorisesti ja moniammatillisesti
- julkisella, yksityisellä ja kolmannella sektorilla (myös seurakunnat ja järjestöt kuten Lastensuojelun Keskusliitto, Ensi- ja turvakotien liitto, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Pelastakaa Lapset ym.).

Lastensuojelun ehkäisevän työ voidaan hahmottaa lapsille ja nuorille tarkoitetun toiminnan läpäisevänä periaatteena, ongelmien ehkäisynä tai niiden syvenemisen estämisenä, lapsiväestön suojeluna, lasten ja nuorten osallisuutena, lapsiväestön tarpeisiin vastaamisena sekä riskien poistamisena ja mahdollisuuksien avaamisena. Tavoitteeksi voidaan puolestaan tiivistetysti mainita hyvien edellytysten antaminen lapsuuteen. Tarkoituksena on etsiä universaaleja hyvinvointia tukevia sekä tiettyihin elämäntilanteisiin tarkoitettuja palvelujen muotoja joiden avulla ehkäistään lasten ja nuorten huono-osaisuus tai syrjäytyminen. (Törrönen & Vornanen 2004, 154, 161–162.)

Eettisesti lastensuojelun ehkäisevätyö on haastavaa toimintaa. Siinä korostuu aikuisen vastuu suojella lapsiväestöä tietyssä ajassa ja kussakin yhteiskunnallisessa tilanteessa, suhteessa lasten ja nuorten omiin valintoihin. Aikuisen tulee tiedostaa työn taustalla olevat moraaliset ja eettiset kannanotot. Työ edellyttää yhteiskunnallisesti avointa demokraattista päätöksentekoa ja keskustelua. Eettisinä esteinä työhön liittyy ainakin osittain joko pelko liiallisesta

uskosta työn mahdollisuuksiin tai ihmisten vahingoittamiseen liian aikaisella puuttumisella. (Mts. 154, 164.)

Sarah Banks ja Robin Williams (2005, 1011) esittävät sosiaalialan työhön liittyvien moraalisten ja eettisten kysymysten jakamista kolmeen ryhmään. Ne ovat työnkäytäntöjen eettiset aiheet, eettiset ongelmat sekä eettiset dilemmat. Eettisiin aiheisiin on ajateltu kuuluvan sellaiset käytännön tilanteet joissa on selvästi läsnä eettinen ulottuvuus, mutta jotka eivät työntekijältään edellytä päätöksentekoa. Ongelmiin puolestaan kuuluvat tilanteet joissa työntekijältä edellytetään vaikeita eettisiä ratkaisuja, mutta jotka sinällään ovat työntekijälle selviä päätöksiä. Kolmannessa ryhmässä työntekijä on tehtävä valinta kahden yhtä ei-toivotun vaihtoehdon väliltä, eikä näistä voi etukäteen tietää kumpi olisi parempi ratkaisu.

Törrösen ja Vornasen mukaan (2004, 164) lapsen kasvuun ja kehitykseen vaikuttavia tekijöitä on useita ja niiden hahmottaminen on monimutkaista. Haitalliset olosuhteet kasvuympäristössä eivät heidän mukaansa kuitenkaan väistämättä johda lapsen kehityksen häiriintymiseen. Rea Grant (1995, 917) kirjoittaa kielteisiä vaikutuksia ilmenevän sitä enemmän, mitä enemmän riskitekijöitä on ja mitä enemmän niillä on yhteyttä ja yhteysvaikutuksia. Ihmiskäsityksestä pohdinta lastensuojelutyön etiikassa yhdistää Törrösen ja Vornasen (2004, 164) mukaan kriittiset ja reflektiiviset työotteet yhteen, niin korjaavassa kuin ennaltaehkäisevässä lastensuojelutyössä. Miten ja milloin on tarpeellista puuttua, mitä keinoja käytetään ja onko ajoitus oikea? Miten voidaan puuttua mahdollisimman vähän perheen ja lasten elämään kuitenkin mahdollistaen lasten turvallinen kasvuympäristö?

2.4 Huoltajuus osana lapsen hyvinvointia

Turvallinen kasvuympäristö on lapsen hyvinvoinnin kulmakivi. Lapsen lähellä olevien aikuisten tehtävänä on turvata lapselle hyvä, turvallinen ja virikkeellinen kasvuympäristö. Huoltajuutta pohtiessa tulee muistaa, että vanhempi on aina lapselle vanhempi, isä ja äiti. Huoltajana sen sijaan voi toimia myös muut lapsen ympärillä olevat aikuiset kuten isovanhemmat tai sijaisvanhemmat.

Keskusteltaessa huoltajuudesta ja sen rooleista, voidaan avata sekä päästä käsittelemään lapsesta heränneen huolen lähtökohtia. Rautiaisen toimittamassa Vanhemmuuden roolikartta -käyttäjän oppaassa 2 (2001, 23) kirjoitetaan lapsen olevan täysin riippuvainen ympärillään olevista aikuisista. Vanhemmuuden roolit vaihtelevat lapsen ikätason mukaisesti. Oppaan mukaan vauva tarvitsee puhtauden ylläpitäjää, ruoan antajaa, levon turvaajaa, vaatettajaa sekä hoitajaa jotta hänen perustarpeensa tulisivat tyydyttyiksi. Vanhemmuudessa tärkeintä on se, miten tuo kaikki tulee toteutettua. Hyvinvointaan kasvuympäristöön lapsi tarvitsee fyysisten tarpeiden tyydyttämisen lisäksi leikittäjää, elävöittäjää sekä osallistuvaa seuraa.

Leikki-ikäisen lapsen kohdalla huoltajan rooli on olla tylsä, itsestään selvä, toistava sekä kyseenalaistuksia kuulematon: jos on kylmä, pannaan lisää päälle, kun on märkää, käytetään kuravaatteita. Aikuinen antaa huoltajana leikki-ikäiselle lapselle kokemuksen itsestä huolehtimisesta. Mallin avulla lapsi oppii pitämään huolta ympäristöstään ja itsestään. Tätä voidaan toteuttaa esimerkiksi osallistamalla lasta kotiaskareisiin ikätasonsa mukaisesti, pienestä pitäen. Myös tunteiden ilmaisemista on hyvä harjoitella. Mikäli vanhempi on suuttunut hänelle, muttei ilmaise sitä, voi se hämmentää lasta. Ihmisenä olemiseen kuuluu omien tunteiden hallitsemattomuus. Leikki-ikäisen lapsen kanssa toimiessa ja harjoitellessa esimerkiksi mielikuvaroolileikki voi olla hyväksi avuksi. (Mts. 30.)

Kouluikäisen lapsen kanssa toimiminen koetaan usein olevan aikuisen näkökulmasta helpompaa aikaa. Lapsen koetaan pärjäävän paremmin omin avuin ja suurempien tunnemyrskyjen oletetaan vähentyneen. Tällainen helpottuminen voi olla kuitenkin näennäistä, sillä lapsi ei haasta huoltajaansa kuten esimerkiksi murrosiässä. Lapsen kohtelemisen liian itsenäisenä voi pahimmassa tapauksessa johtaa lapsen vääristyneeseen kuvaan omasta pärjävyydestään. Keskeistä kehitysvaiheessa onkin se, saako lapsi kokemuksen autonomiaan eli itsenäisyyteen menettämättä kuitenkaan tarvitsemaansa huolenpitoa ja ohjausta. Varhaisnuori elää vasta itsenäisyytensä alkuvaiheita. Vaikka varhaisnuori ulkoisesti antaisikin olettaa olevansa itsenäinen, tarvitsee hän aikuisessa olevan huoltajan voidakseen jatkaa kasvamistaan rauhassa. Löytääk-

seen itselleen sopivan kokoisen roolin, huoltajalta edellytetään herkkyyttä asettua nuoren käytettäväksi. (Mts. 35.)

Marja-Liisa Helminen kirjoittaa Mari Rautiaisen toimittamassa teoksessa vanhemmuuden roolikartasta ja sen käytöstä. Se on syntynyt Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymän henkilökunnan kehittämänä vuonna 1998. Vanhemmuuden roolikartta on työväline, joka auttaa sekä työntekijöitä että vanhempia hahmottamaan vanhemmuuden osatekijöitä. (Mts. 58.) Se on kehitetty erityisesti perhekuntoutukseen yhteistyövälineeksi työntekijälle ja asiakkaalle, työvälineeksi työntekijälle vanhemmuuden ja lastensuojelutoimenpiteiden tarpeiden arvioitiin, muutostarpeen havainnollistajaksi ja muutoksen käynnistäjäksi, ennaltaehkäisevään, kuntouttavaan ja korjaavaan työhön sekä kenelle tahansa vanhemmalle, joka haluaa tutkia ja kasvaa vanhemmuudessa (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 11).

Roolit ovat sidoksissa yksilöllisesti persoonallisuuden kehitykseen. Tietoisiksi roolit tulevat rooliodotusten kautta, jotka ovat vastavuoroisia esimerkiksi lapsen ja äidin välillä. Roolit voidaan jakaa fyysisiin, psyykkisiin ja sosiaalisiin. (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 11.) Vanhemmuuden roolikartassa rooleja on viisi: elämänopettaja, ihmissuhdeosaaja, rajojen asettaja, huoltaja sekä rakkauden antaja (liite 8). Kekkosen (2004, 33) mukaan kaikki vanhemmuuden roolit ovat lapsen kehityksen kannalta merkityksellisiä, mutta osa on elintärkeitä; ilman niitä, lapsi voisi menehtyä tai joutua heitteille.

Vanhemmuuden roolikartta on jaoteltu kolmeen käyttötarkoitukseen: ennakko-tehtävänä, roolien kehitysasteiden arviointina tai rooleista käytävän keskustelun etenemiseen. Roolikartta voidaan antaa ennakko-tehtävänä huoltajalle kotiin. Huoltaja voi tarkastella rooliensa senhetkisiä kehitysasteita suhteessa jokaiseen lapseen erikseen. Rooleja voidaan käyttää myös kehitysasteiden arviointiin. Ne voidaan piirtää erikokoisiksi ympyröiksi sen mukaan mitkä rooleista koetaan vahvemmiksi ja mitkä heikommiksi. Myös ympyrän sijainnilla voidaan arvioida miten tutuksi tai etäiseksi rooli koetaan. Vanhemmuuden roolikartta on myös hyvä keskustelun apuväline esimerkiksi huolesta keskusteltaessa. Sen avulla voidaan aloittaa keskustelu, antaa palautetta, käyttää kehittämistehtävänä, seurannan apuna tai keskustelun keskittäjänä. Vanhemmuu-

den roolikarttaa voidaan hyödyntää myös huolesta keskustelussa ja esille otossa. Sitä voi käyttää joustavasti käyttötarkoituksesta ja tavoitteesta riippuen. Työntekijä voi hyödyntää karttaa käyttäessään omaa luovuuttaan ja intuitiotaan. Roolien pohjalle on tehty myös arviointi malli. Arvioinnin voi suorittaa huoltaja itse tai työntekijä. Arviointiasteikkona käytetään ylikehittynyt (+ +), sopivasti kehittynyt (+), alikehittynyt (-), puuttuva (- -). Arviointi on kuitenkin vain suuntaa-antavaa. (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 16–17.)

3 HUOLI PUHEEKSI

Huolen puheeksi ottaminen ja lastensuojeluilmoituksen tekeminen ei välttämättä ole työntekijälle aina helppoa, sitä ehkäisee pelko kontaktin huonontumisesta. Kerrottaessa huolesta huoltajalle voi mahdollinen uhka aiheuttaa jatkossa hankaluuksia luodun suhteen kehittymiselle. Kontaktin huoltajiin ollessa uusi, haluttaisiin työntekijöiden kokemuksesta rakentaa lisää luottamusta kun taas toisaalta pidempiaikaisissa suhteissa välttellä luottamuksen vaarantumista. (Eriksson & Arnkil 2012, 3, 18–19.) Mikäli ammattihenkilöllä herää huoli lapsen kasvusta ja kehityksestä tulee hänen tarpeen vaatiessa tehdä lastensuojeluilmoitus. Lastensuojelulain 40§ mukaan ”sosiaali- ja terveydenhuollon, koulutoimen, poliisin tai seurakunnan palveluksessa olevan henkilön on virkaa tai tointa hoitaessaan” ilmoitettava sosiaalilautakunnalle mikäli saa tiedon perhe- tai yksilökohtaisen lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta (L 417/2007).

Vaikka kokemukset huolen puheeksi ottamisesta ovat Erikssonin ja Arnkilin tutkimuksen mukaan pääsääntöisesti positiiviset, kaipaavat työntekijät niihin tukea ja ohjeistusta. Valtaosassa keskusteluista päästään hyvään ja parantavaan kontaktiin. Keskustelun lähtökohtana on tällöin huoli. Toimivamman keskustelun takaamiseksi täytyy huolen esille ottavan työntekijän olla valmistautunut tilanteeseen. Äärimmäisen tärkeää on, että ongelman sijaan puhutaan huolesta; se on psykososiaalisessa työssä hedelmällisempää. Huoli puolestaan on kuitenkin aina subjektiivista jolloin siitä pääseminen yhteisymmärryksen voi olla haasteellisempää. Huoli puheeksi –teoksessa esitellään kolme elementtiä jotka syntyvät jokaisen omasta, intuitiivisesta kuvasta tilantees-

sa/asiakassuhteessa. Nämä ovat kognitiivinen, emotionaalinen ja moraalinen elementti. (Eriksson & Arnkil 2012, 19–21.)

Kognitiivinen elementti sisältää vuorovaikutussuhteen ja tilanteen synnyttämät mielikuvat, havainnot, ajatukset ja assosiaatiot. Näitä säätelee työkokeemus, kokemustausta ja elämän historia. Emotionaaliseen elementtiin puolestaan kuuluvat vuorovaikutussuhteen ja tilanteen herättämät tunteet. Ihminen kokoaa kaikesta informaatiosta sen, minkä kokee tietyissä tilanteissa/ suhteissa merkitykselliseksi. Moraalinen elementti arvioi sitä, mikä on oikein ja mikä väärin. Työntekijä pohtii myös sitä, mikä häntä velvoittaa tässä kontaktissa ja työtehtävässä. Työntekijälle muodostunut kuva lapsen tilanteesta on siis henkilökohtainen, subjektiivinen ja kontaktiin sidottu. Pystyäkseen toimimaan työntekijä käyttää kaikkia kolmea elementtiä. (Mts. 21–22.)

3.1 Tunne- ja turvataidot apuna huolen esilletulossa

Tunne- ja turvataidot perustuvat lasten ja nuorten oikeuksiin. Ne on kehitelty ennaltaehkäiseväksi toiminnaksi, joiden avulla lapset voivat oppia taitoja, joita käyttämällä he voivat välttyä joutumasta muun muassa kiusaamisen, ahdistelun tai seksuaalisen hyväksikäytön tilanteisiin ja niihin joutuessaan osaavat suojella itseään sekä puolustaa omia rajojaan. (Lajunen ym. 2015, 11.) Tunne- ja turvataitokasvatuksella pyritään kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan ehkäisyyn, lasten turvallisen kasvun edistämiseen, lasten omien tunne- ja turvataitojen vahvistamiseen sekä aikuisten ”turvaverkon” ja yhteistyön tiivistämiseen (kuva 1).

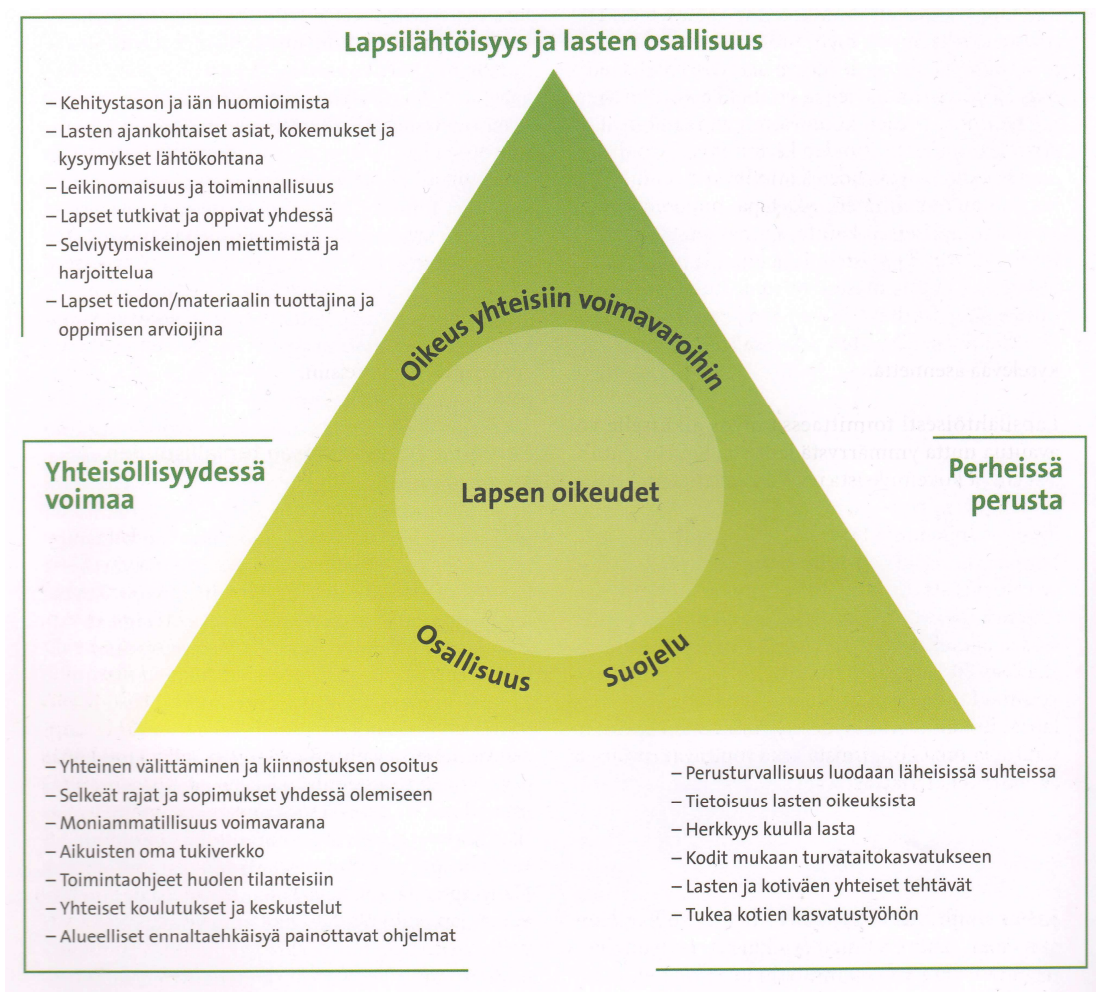
Kuva 1 Tunne- ja Turvataitoja opiskellaan Turre Turvakoiran (keskellä) ja kavereiden kanssa

Tietoa opitaan ja harjoitellaan lapselle luontaisella tavalla, leikkimällä, kuvia ja symboleja käyttämällä, piirtämällä, satuja kuuntelemalla ja niihin eläytymällä, omia tarinoita kertomalla sekä roolileikkejä leikkimällä ja yhdessä toimimalla. Lapsen näkökulmasta tavoitteena ovat:

- ohjata lapsi kertomaan huolistaan luotettavalle aikuiselle
- antaa lapselle valmiuksia ja rohkeutta toimia jämyä ja itseään suo-
jellen
- auttaa lasta tunnistamaan uhkaavia tilanteita
- lisätä lapsen tietoisuutta omasta kehosta ja itsemääräämisoikeudesta
- lisätä lapsen tunnetaitoja
- vahvistaa lapsen itsearvostusta, itsetuntemusta ja itseluottamusta
- vahvistaa lapsen sosiaalisia taitoja ja hyviä kaverisuhteita

(Lajunen ym. 2015, 11, 19.)

Voimapyramidi (kuvio 3) työ esille tunne- ja turvataitojen periaatteet. Näitä periaatteita ovat lapsi-, perhe- ja yhteisönäkökulmat. Parhaimmillaan tunne- ja turvataitokasvatus on silloin, kun sitä toteutetaan lapsilähtöisesti ja lasten omaa osallisuutta tukien, yhteistyössä kotien kanssa sekä yhteisöllisesti. Lapsilähtöisyyttä ja lasten osallisuutta huomioidaan tunne- ja turvataitokasvatuksessa monella tavalla. Se lähtee liikkeelle jo siitä, että lapsi on itse mukana suunnittelemassa alusta alkaen toiminnan sisältöä ja toteutusta. Lasta kannustetaan pohtimaan, tutkimaan ja etsimään itse omia ratkaisuja erilaisiin tilanteisiin. (Lajunen ym. 2015, 17–18.)

Kuvio 3 Tunne- ja turvataitojen voimapyramidi

Toimittaessa lapsilähtöisesti, turvallisuutta uhkaaviin tilanteisiin varautuminen ei lisää lapsen pelkoja vaan voimaannuttaa sekä rohkaisee heitä. Lapsilähtöisesti toimittaessa myös aikuinen voi ymmärtää uutta lapsesta ja heidän ajatuksista sekä kokemuksista. Kun aikuinen ymmärtää lasta paremmin, voi hän

myös paremmin löytää keinoja lapsen tukemiseen ja ohjaamiseen, mikä tehostaa tunne- ja turvataitokasvatuksen vaikutusta. (Lajunen ym. 2015, 18–19.)

3.2 Huolen vyöhykkeistö

Huolen määrittelyn apuna työntekijä voi käyttää huolen vyöhykkeistöä (liite 4). Se on kehitetty Suomen Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (ent. Stakes) Palmuke-projektissa (2000). Lasta tai nuorta koskevan huolen vyöhykkeistöissä on huolen laatu jaettu neljään sektoriin: huoleton tilanne (1), pieni huoli (2-3), harmaa vyöhyke (4-5) ja suuri huoli (6-7). Ensimmäisessä sektorissa huolta ei ole lainkaan. Työntekijä kokee lapsen/nuoren kasvavan, kehittyvän ja oppivan normaalisti ja kasvuympäristön olevan turvallinen. Oman toiminnan lapsen/nuoren kanssa koetaan sujuvan hyvin ja tuovan toivottuja tuloksia. Pienen huolen tilanteissa on esillä pientä huolta herättäviä tekijöitä. Työntekijä luottaa vahvasti omiin auttamismahdollisuuksiinsa ja usein tuki tuottaakin toivottua tulosta ja myönteistä kehitystä. Pienen huolen tilanteissa varhaisen puuttumisen mahdollisuudet ovat hyvät. (Eriksson & Arnkil 2012, 25–26.)

Harmaalla vyöhykkeellä huoli lapsesta tai nuoresta on jo tuntuva. Työntekijän omat auttamiskeinot ovat pitkälti käytetty eikä niiden vaikutuksiin ole enää uskoa. Tällä sektorilla esiintynyttä huolta on usein ollut esillä jo pidemmän aikaa. Oman riittämättömyyden ja kasvavan huolen tueksi työntekijä kaipaa lisää voimavaroja ja kontrollia sekä mahdollisesti asiantuntija-apua. Usein harmaalla vyöhykkeellä olevat asiakkuudet ovat kuormittavia eikä tilanteeseen kytkeytyvien tahojen työnjako ole välttämättä tarpeeksi selkeä. Työntekijä saattaa pohtia lastensuojelulain 40§:n ilmoitusvelvollisuuttaan suhteessa vaitiolovelvollisuuteen. Toisaalta työntekijä saattaa samanaikaisesti olla epävarma huolen riittävästä näytöstä tai pelätä liioittelevansa. Lastensuojelulain ilmoitusvelvollisuus antaa työntekijälle kuitenkin mahdollisuuden avun ja tuen hakemiseen. (Mts. 26.)

Suuren huolen vyöhykkeellä olevan lapsen/nuoren arvioidaan olevan vaarassa. Huoli on jo tuntuva ja omat auttamiskeinot on käytetty loppuun. Lapsen/nuoren tilanne ennakoituaan muuttuvan todella huonoksi, mikäli toimiin ei ryhdytä välittömästi ja saada aktivoitua toiminnan kannalta välttämättömät ta-

hot. Kriittinen tilanne pakottaakin työntekijän toimimaan. Tämän vuoksi tällä niin sanotulla kriisivyöhykkeellä toimiminen voidaan kokea helpommaksi kuin harmaalla vyöhykkeellä. Tilanteen ratkaisemiseksi työntekijä voi ottaa yhteyttä esimerkiksi sosiaalityöntekijään, psykiatriin tai poliisiin. (Mts. 26.)

Huolen vyöhykkeistön avulla työntekijä arvioi omaa työskentelysuhdetta perheeseen. Hän voi pohtia kuinka yhteistyö toimii ja millaiset ovat työntekijän mahdollisuudet tukea huoltajia ja lasta/nuorta. Huolen vyöhykkeistöllä ei ole tarkoitus leimata perhettä tai yksittäistä lasta, tilannetta tuleekin pohtia yleistäen. Vyöhykkeistöllä on tarkoitus mahdollistaa ja tukea avoin vuorovaikutus perheen kanssa. Vyöhykkeistö ei saa johtaa selän takana puhumiseen tai laitomiin rekistereihin. Tärkeää on muistaa, että huoli on tilapäinen ja muuttuva. Huolesta ei voi syntyä kenellekään täysin objektiivista kuvaa. Siksi onkin syytä pohtia myös, mitä huoli kullekin toimijalle merkitsee. (Järvelä ym. 2003, 189, 191.)

3.3 Huolen puheeksioton menetelmä

Työskennellessä lapsen kanssa työntekijät voivat kohdata tilanteita, joissa heillä herää huoli, ettei lapsella/nuorella/perheellä ole kaikki kohdallaan. Varmistaakseen huolen aiheellisuuden, työntekijä voi ottaa ajatuksensa puheeksi niiden kanssa, joita asia koskee. Työntekijä kääntyykin usein kollegoidensa puoleen saadakseen varmistusta omalle huolelle. On kuitenkin mahdollista, että lapsi käyttäytyy eri lailla eri ammattilaisten kanssa, jolloin kaikille lapsen kanssa työskenteleville huolta ei välttämättä synny. Oman huolen jatkuessa, huoli on kuitenkin otettava puheeksi huoltajan kanssa. Ottaessaan huolen puheeksi, työntekijä pyytää huoltajilta apua oman huolen vähentämiseksi tarjoten samalla tukea. Mitä aiemmin huoli otetaan puheeksi, sitä paremmat auttamismahdollisuudet ovat. (Järvinen ym. 2012, 187–188.)

Huolen ottaminen puheeksi voidaan kokea hankalaksi. Erikssonin ja Arnkilin (2012, 12, 16) se tulee tehdä kunnioittavasti ja yhteistyön mahdollisuus säilyttäen. He esittelevät Huoli puheeksi –oppaassaan menetelmän, joka sopii huolen puheeksi ottamiseen sellaisissa tilanteissa, joissa huolesta halutaan keskustella lapsen huoltajan kanssa. Menetelmä on tarkoitettu käytettäväksi var-

haisen huolen synnyttämiin tilanteisiin (Järvinen ym. 2012, 188). Menetelmän avulla voidaan keskustella hankalasta asiasta samalla tarjoten asianomaisille tukea. Keskustelun päätehtävänä on saada aikaan liittouma lasta koskevan huolen poistamiseksi. Etenemisen vaiheet on jaettu kolmeen osioon. (Eriksson & Arnkil, 12)

Ensimmäisessä osiossa tarkennetaan ja jäsennetään lapsesta tai nuoresta herännyttä huolta. On tärkeää pohtia, mistä huoli on syntynyt, kuinka kauan huoli on ollut ja mitä tapahtuu, mikäli huolen suhteen ei toimita. Osion tarkoituksena on, että huolta arvioidaan etukäteen tarpeeksi kattavasti. Huolen selkeyttäminen ja konkretisointi helpottavat keskustelua huolesta lapsen huoltajan kanssa. Tärkeää on myös pohtia huolen suuruutta. Tässä apuna voidaan käyttää huolen vyöhykkeitä. Se auttaa myös arvioimaan sitä, tarvitaanko keskusteluun apua yhteistyön näkökulmasta. (Mts. 13–14, 25.)

Toisessa osiossa Eriksson ja Arnkil (2012, 14–15) kehottavat lähiaikuista pohtimaan omaa asemaa, voimavaroja, yhteistyötoiveita, huolen puheeksiottoa, tilanteen ennakkointia sekä tilan ja ajan osuvuutta. Lähiaikuisen olisi hyvä selvittää itselleen sitä, miten huoltaja hänet mahdollisesti kokee. Oman aseman hahmottaminen suhteessa huoltajaan on tärkeää ennen tapaamista. Lähityöntekijä voi kokea suhteen huoltajaan hyväksi mutta on mahdollista, että huoltaja kokee lähiaikuisen uhkaavana tai elämäntapaa arvostelevana. Onko asioita, joissa lähiaikuinen voidaan kokea uhkaavaksi? Missä asioissa lapsen/nuoren huoltaja oman arvion mukaan saavat lähiaikuiselta tukea?

Huolenaiheiden lisäksi tärkeää on pohtia myös voimavaroja. Mitä voimavaroja lapsessa/nuorella ja hänen tilanteessaan on nähtävissä, mitä niistä kannattaisi vahvistaa? Mitä voimavaroista voisi kertoa huoltajalle? Mitä lähityöntekijä ja huoltaja voivat yhdessä tai tahoillaan tehdä lapsen/nuoren tilanteen parantamiseksi? Tärkeää olisi pohtia myös, mitä perheen/huoltajan vahvuuksia voisi tukea ja vahvistaa. Lapsen/nuoren/huoltajan vahvuuksien tunnistaminen vaikuttaa kokemuksen mukaan puheeksiottotilanteen ilmapiiriin. Huoltaja voi helposti aistia työntekijän suhtautumisen. Jos työntekijän käsitys tilanteesta on pelkästään huolta ja kielteisiä asioita, voi työntekijän olla vaikea löytää auttamisen keinoja. Voimavaroja onkin siis tärkeää pohtia myös tukitoimien vuoksi.

Mihin voimavaroihin tukitoimia voisi liittää? Tukitoimia pohtiessa on tärkeää muistella, onko asiassa työskennelty jo aiemmin. Jos tukitoimia on toteutettu jo aiemmin, tulee pohtia, ovatko ne vähentäneet huolta, onko tilanne edennyt myönteisempään suuntaan? Entä minkälainen tuki voisi tuoda tilanteeseen uutta kehitystä? (Mts. 15.)

Toisessa osiossa puhutaan myös huolen esille ottamisesta ja puheeksiottotilanteen ennakoimisesta. Huolen sanoittaminen on tärkeää: mieti tapoja huolen ilmaisemiseen sekä sitä, miten kerrot voimavaroista ja yhteistyön ehdottamisesta. Onnistuneen keskustelun kannalta on tärkeää miettiä ilmaisuja ja painotuksia, joita puheessaan käyttää. Eri asia on puhua omasta huolesta ja pyytää huoltajalta apua lapsen/nuoren auttamiseksi kuin kertoa ongelmista, joita on havainnut ja siitä miten tilanne tulisi korjata. Ongelman sijaan olisikin tärkeää puhua huolesta. Sanoittamisen päätarkoitus on omien ajatusten jäsentäminen ja täsmentäminen. Tässä apuna voi olla esimerkiksi ajatusten kirjoittaminen ylös, miten keskustelun voisi avata ja asiat muotoilla. Myös omien havaintojen kertominen voi helpottaa huolen konkretisoitumista. Keskeistä keskustelussa on puhua lapsen/nuoren/hoitajan käyttäytymisestä ei ominaisuuksista. (Mts. 15–16.)

Keskustelutilannetta on tärkeää myös ennakoida. Miten huoltaja reagoi? Vihaustuuko/ilahtuuko huoltaja? Osallistuuko huoltaja yhteistyöhön? Ennakkoon kannattaa varautua puheeksioton huoltajassa mahdollisesti herättämiin erilaisiin tunteisiin. Ennakoida voi myös, miten itse reagoi huoltajan käyttäytymiseen. Miltä lähityöntekijästä tuntuu jos huoltaja suuttuu? Ennakoinnin avulla voi arvioida suunnitelmaan hyödyllisyyttä ja sitä, tukeeko se lasta ja työskenteilyn kehittymistä pidemmällä aikavälillä. Mikäli ennakoidaan, että yhteistyösuhde lähiaikuisen ja huoltajan välillä heikkenee, on syytä pohtia, mitä muita toimintatapoja voitaisiin hyödyntää huolen käsittelemiseksi. Voiko lähiaikuinen vähentää huoltaan muuntelemalla omaa toimintaansa lapsen kanssa vai tarvitaanko huolen ilmaisemista jollekin yhteistyötaholle lisävoimavarojen löytämiseksi? (Mts. 15–16.)

Ennen tapaamista täytyy huomioida, millainen aika ja tila tapaamiselle olisi otollinen. Missä ja milloin huolen voi ottaa puheeksi? Tavoitteena puheek-

siotolla on lasta/nuorta tukevan yhteistyön kehittäminen ja ylläpitäminen. Mikäli lähityöntekijällä on ollut lapsesta/nuoresta huoli jo pidemmän aikaa, on kunnioittavaa huoltajaa kohtaan mahdollistaa valmistautuminen tapaamiseen myös heille. Mahdollisuuksien mukaan huolen puheeksioton aika ja paikka tulisi sopia huoltajan kanssa etukäteen. Samalla huoltajalle olisi hyvä kertoa keskustelun tarkoitus. Tuloksellisen keskustelun kannalta tilan olisi hyvä olla rauhallinen ja vaitiolovelvollisuuden säilyttämisen mahdollistava. Intiimi tila mahdollistaa huoltajille tunteiden esille tuomisen. Huolen puheeksiotto voi nostaa huoltajissa pintaan monenlaisia tunteita. Tämän vuoksi on tärkeää varata riittävästi aikaa. Joissakin tilanteissa voi olla järkevää käydä puheeksioton keskustelu työparina. Tällaisia vaikeita tilanteita voi olla esimerkiksi suuren huolen tilanne tai ennakoitavasti aggressiivisesti reagoivan huoltajan kohtaaminen. Myös huoltajien, lapsen ja lähityöntekijän turvallisuus tulee ottaa huomioon sekä mahdollistaa huoltajan tukihenkilön mukaan tulo. (Mts. 16.)

Kolmas osa käsittelee puheeksi ottamisen jälkeisiä kysymyksiä. Siinä lähityöntekijä pohtii muun muassa sitä, miten puheeksi ottaminen toteutui sekä millaiset olivat tunnelmat puheeksioton alla, aikana ja jälkeen. Hyvä on arvioida myös sitä, onnistuiko huolesta kertominen huoltajalle, löytyikö esimerkkitalanteita joiden avulla huolta sai havainnollistettua. Löytyikö lapsesta/nuoresta /huoltajasta voimavaroja ja onnistuttiinko niiden kuvaamisessa? Päästiinkö tapaamisessa keskustelemaan tukitoimista ja yhteistyötarjouksista. Myös tapaamisen puitteita ja omia tuntemuksia olisi hyvä arvioida. Lähityöntekijän olisi hyvä pohtia jännittikö tai pelkäsikö hän tilannetta etukäteen, entä keskustelun aluksi? Jos kyllä, osoittautuiko pelko turhaksi vai aiheelliseksi? Oliko keskustelu lähityöntekijän mielestä tyydyttävä? (Mts. 16–17.)

Keskustelun jälkeen on tärkeää palauttaa mieleen ennakkoon pohditut puheeksioton seuraukset ja pohtia toteutuivatko ne vai tapahtuiko jotain yllättävää. On tärkeää havainnoida sitä, ketkä reagoivat ja miten. Olipa keskustelutilanne mennyt miten vain, omaa työskentelyä, puheeksiottotilannetta ja huoltajien käyttäytymistä jälkikäteen pohdiskelemalla voi saada lisäymmärrystä huoltilanteesta ja eväitä jatkotyöskentelyyn. Erityisen tärkeää on pohtia lapsesta/nuoresta herännyttä huolta keskustelun jälkeen. Mitä tilanteesta ajatellaan juuri nyt? Vähensikö keskustelu huolta? Nousiko keskustelussa esille seikko-

ja, jotka herättävät toiveikkuutta lapsen/nuoren tilanteen paranemiseksi? Onko vielä asioita, jotka huolestuttavat, mitä niiden vähenemiseksi voi tehdä? Täytyykö huolen kanssa jatkaa työskentelyä vai voiko sen jättää sivuun? Kysymysten avulla lähityöntekijä voi tarkastella puheeksioton tuloksia ja omaa jatkotyöskentelyä. (Mts. 17.)

Eriksson ja Arnkil (2012, 18) ovat tehneet huolen puheeksiotosta myös niin sanotut ”peukalosäännöt” jotka tiivistävä yllä esitellyt kolme osiota kymmenen kohdan muistilistaksi. Eriksson ja Arnkil kirjoittavat:

1. *Pohdi omaa huoltasi ja mieti, missä asioissa aidosti tarvitset huoltajien apua lapsen tukemisessa.*
2. *Mieti, mikä lapsen kanssa työskentelyssä on hyvää ja toimivaa.*
3. *Pohdi, miten voisit ilmaista sekä hyvät asiat että huolesi nyt niin, ettei puheesi tule tulkituksi moitteeksi tai syytteeksi.*
4. *Ennakoi, mitä tapahtuu, jos teet sen mitä ajattelit – miten sanoihisi reagoidaan.*
5. *Etsi itsekseesi ajatuskokein ja mahdollisesti työtoverisi kanssa ääneen puhuen tapaa, joka ennakoitisi mukaan aukaisee mahdollisuuksia puhua, kuunnella ja jatkaa yhteistyön rakentamista.*
6. *Muuta lähestymistapaasi, jos ajatuskokeesi tuottavat kielteisen tunteen – ennakoinnin siitä, että dialogiin ei päästä tai sitä ei voi pidemmälläkään aikavälillä jatkaa.*
7. *Kun tunnet, että olet löytänyt rakentavan ja kunnioittavan lähestymistavan, ota huolesi puheeksi sopivan ajan tullen ja sopivassa paikassa.*
8. *Kuuntele ja ole joustava, kysehän on kontaktissa tapahtuvasta vuoropuhelusta – älä siis toteuta aikeitasi mekaanisesti, tilanteesta välittämättä.*
9. *Pohdi, mitä tapahtui: Kävikö niin kuin ennakoit? Mitä opit? Miten turvaat osaltasi dialogin ja yhteistyön jatkamista?*
10. *Muista ennen kaikkea, että olet pyytämässä apua huoltesi vähentämiseen; lapsen asioiden kehittymisen kannalta tärkeintä on päästä jatkamaan hyvin.*

3.4 Lapsen osallisuus

Lapsen osallisuus ja oikeus olla mukana itseään koskevassa päätöksen teossa on lapsen oikeus ja siksi tärkeää huolen puheeksi ottamisessa. Se on kuitenkin haastavaa. Teoksessa Perheen parhaaksi kerrotaan, että 2000-luvulla on kirjoitettu paljon lapsen osallisuudesta. Osallisuus tarkoittaa mahdollisuutta osallistua sekä yhteisöön liittymistä, kuulumista ja siinä vaikuttamista. Kokemus osallisuudesta on tärkeä identiteetin kehittymisen kannalta, kuka olen, mihin kuulun ja miten elän? Näkemys lapsesta ensisijaisena asiakkaana on

tuonut uudenlaisia vaatimuksia ja haasteita perhetyöhön. Arkityössä tulee toistuvasti vastaan tilanteita, joissa joutuu pohtimaan, kuinka lasta voisi kohdata ja hänen osallisuuttaan asiakkuudessa parantaa. Sitä enemmän lapsen osallisuutta tulee vahvistaa, mitä tärkeämmästä lapsen elämään liittyvästä asiasta on kyse. (Järvinen ym. 2012, 38, 40.)

Lapsen oikeus osallistua itseään koskevien päätösten tekemiseen on yksi heikoimmista tunnetuista lapsen oikeuksista. Lapsella on oikeus osallistumiseen ja mielipiteen ilmaisemiseen kaikissa heitä koskevissa asioissa. Osallisuudessa on kuitenkin otettava huomioon lapsen ikä ja kehitystaso, osallistumisen edellytyksiä arvioi aikuinen. Lapsen osallisuus on monisäikeinen, jännitteinen, ristiriitainen sekä käytännöllinen asia. Lapsen osallisuus on vuorovaikutuksen tulos. Osallisuutta parantavia tekijöitä ovat:

- lapsen osallisuus tietoon
- lapsen näkeminen
- lapsen oleminen puheenaiheena
- mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin
- lapsen rooli arvioijana
- lapsen oleminen kohtaamisen keskiössä, lapsi tiedon tuottajana, käsitelijänä ja palauttajana
- prosessiin vaikuttaminen
- työntekijän saama kokemus lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta
- lapsen saama kohtaamishetki tapaamisessa ja tuki omien ajatusten sekä mielipiteiden ilmaisuun.

(Mts. 38.)

Osallisuus on mahdollista jakaa prosessiosallisuuteen ja kokemusosallisuuteen. Prosessiosallisuudessa lapsi on tietoisemmin perillä prosessin koko matkasta: mitä tehdään ja miksi, mistä lähdetään ja minne ollaan menossa. Sillä tarkoitetaan lapsen oikeutta saada tietoa, tulla kuulluksi ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Kokemusosallisuudella puolestaan tarkoitetaan lapsen omaa ainutkertaista kokemusta prosessista. Sitä, että hän on saanut tietoa, tullut kuulluksi ja vaikuttanut omiin asioihinsa. Molemmat näistä ovat lapsen oikeuksia, joiden mahdollistaminen on työntekijän velvollisuus. (Mts. 38–39.)

Lapsen osallisuuteen tarvitaan kuitenkin yhteistyösuhde lapsen kanssa. Johanna Hurtigin (2003, 183–184) väitöskirjassa on esitelty neljä kontaktin estettä, joissa lapsi nähdään:

- pommina: Lapsen pelätään hajoavan taitamattomiin käsiin, minkä vuoksi tarvitaan asiantuntijuutta.
- lippaana: Lapsi kätkee sisälleen salaisuuden, jonka arvellaan selviävän vain avaimen haltijan avulla.
- pakastearkkuna: Oireeton lapsi, jonka arvellaan säilövän asiat sisäänsä ja eristävän ne itsestään. Tilanne antaa aikaa työskennellä huoltajien kanssa.
- riiviönä: Lapsi nähdään epäsosiaalisesti käyttäytyvänä jonka korjaaminen asettuu lasten kokemusten käsittelyn edelle. Tuki kohdistuu usein huoltajan jaksamiseen eikä lapsen oireilun syiden selvittämisen.

Lapsen kuunteleminen voi olla aikuiselle raskasta työtä. Se voi altistaa ahdistaville kokemuksille, pakottaa arvioimaan, muuttamaan käytäntöjä sekä saattaa aikuiset vastuuseen. Parhaimmillaan lapsen kuuleminen voi kuitenkin tuoda työhön myös keveyttä. Lasta kuulemalla voidaan parantaa työn ja päätöksen laatua, vahvistaa lapsen/nuoren käsitystä itsestään ja omien mielipiteiden arvostusta sekä voimaannuttaa ja suojella sattuman arvoilla elänyttä lasta. (Järvinen ym. 2012, 39–40.) Turvataitokasvatus materiaali tarjoaa aikuiselle luottamusta, valmiutta sekä työkaluja lapsen kanssa keskusteluun. Tunne- ja turvataidot voivat turvata lasta sekä auttaa häntä tuntemaan olonsa turvallisiksi ja ymmärtämään omaa hyvinvointia paremmin. Turvallinen ympäristö ja aikuinen voivat luoda lapselle tilan, jossa hän voi kertoa itseään askarruttavista asioista (kuva 2).

Kuva 2 Turre Turvakoiran kanssa voi harjoitella turvallisesti

3.5 Vuoropuhelu huolen puheeksioton avaimena

Huolen herättyä ja huolesta keskusteltaessa avain asemassa on vuorovaikutus lapsen ja huoltajien kanssa. Seikkula (2005, 15–18) kertoo hyvään dialogisuuteen olevan lukuisia ohjeistuksia, malleja ja keinoja. Hänen mielestään keskeistä ei kuitenkaan ole tekninen osaaminen vaan perusasenne sekä ajatelu- ja suhtautumistapa. Hyvässä dialogisuudessa on Seikkulan mukaan tilaa muun muassa sisäiseen dialogisuuteen niin, että yhden puhuessa muut läsnäolijat kuuntelevat. Vilén, Leppämäki ja Ekström (2002, 86) toteavat, että dialogi tarkoittaa yhteistä tiedonvirtaa ja ajatusten selvittämistä. Keskustelun ja dialogin ero on heidän mukaan siinä, että keskustelun ajatellaan olevan tavoitteellista toimintaa jonka päämääränä on omien ajatusten tuominen julki. Dialogi puolestaan on vuoropuhelua. Heidän mukaansa dialogisuus vuoropuhelussa on siis tapa kohdata toinen toisensa ja toimia. Tanskasen ja Timonen-Kallion (2009, 24) mukaan aitoa dialogisuus on silloin, kun keskustelun osapuolet tekevät tilaa erilaisille näkemyksille ja erilaiset äänet pääsevät kuuluviin tasavertaisina. Dialogisessa kommunikaatiossa avainasemassa on kuuntelu. Tavoitteena dialogilla on rakentaa vastavuoroisesti etenevässä yhteistyössä arvokkaita tarinoita ja tuottaa yhteisesti jaettua todellisuutta. (Mts. 24.)

Moniammatillisessa työryhmässä vuorovaikutus ja huolesta keskustelu voi olla haastavaa, sillä tilanne nähdään usein ”moniongelmaisena”. Tällöin jokaisella työntekijällä on oma käsitys huolesta sekä siihen kohdistuvista tavoitteista ja edistämistoimenpiteistä. Kun jokainen edistää omaa näkemystään huolesta, voi kokonaisuus helposti kehittyä sekavaksi ja kokonaisvaltainen tavoite jäädä hämäräksi. Kun työntekijät keskustelevat ennakoivasti, voivat he tietoisesti pyrkiä moniäänisyyteen, jonka on todettu olevan tuottavampaa kuin ongelmien määrittäminen. (Seikkula & Arnkil 2005, 16–17, 32–34.)

Seikkula (2005, 15–19) kertoo, että Tom Erik Arnkilin, Robert Arnkilin ja Esa Erikssonin osallisena olemisissä tutkimuksissa (1991, 1992, 1995, 1996, 2000) on selkeästi havaittu, että ongelmanmäärittelyn kokonaan pois jättäminen ja osallisten tekojen seurauksien ennakoimisen tarkastelu kohentavat yhteistyön tarkastelua teoista koostuvana toimintana. Tom Erik Arnkil ja Esa Eriksson ovatkin Seikkulan mukaan luoneet tutkimustensa pohjalta kolme kysymystä,

joiden avulla moniammatillinen työyhteisö voi muun muassa ennakoivassa palaverissa etsiä ratkaisua ”moniongelmaiseen” tilanteeseen. Seikkulan ja Arnkilin teoksessa (2005, 17) kysymykset esitellään seuraavasti:

1. *Mitä tapahtuu, jos et(te) tee mitään?*
2. *Mitä voisit(te) tehdä sopivasti toisin?*
3. *Mitä seuraa, jos teet(te) sen?*

Sosiaalialan haasteellistuvat asiakastilanteet vaativat työntekijöiltä toimintamallien muutoksia. Näihin muutoksiin dialogiset neuvottelumenetelmät tarjoavat yhden ratkaisun. Työskentelyn ydin on tällöin dialogisuudessa, joka voi toteutua missä vain asiakkaan ja työntekijän kohtaamisessa. Osalliset ovat kiinnostuneita toistensa kertomasta, kytkevät oman puheen toisen puheeseen ja ilmaisuun, eivätkä yritä väkisin muuttaa toisen toimintaa mutta pohtivat oman toiminnan muuttamisen mahdollisuutta. (Tanskanen & Timonen-Kallio 2009, 30.) Dialogissa työntekijä on sekä ammattihenkilönä että henkilökohtaisena kokeva ihminen. Omilla vastauksillaan työntekijä voi vaikuttaa ratkaisevasti keskusteluun, millaisen tilan asiakkaalle antaa omissa vastauksissaan ja miten asiakkaan vastaukset saavat puolestaan mahdollisuuden vielä prosessia eteenpäin. (Seikkula & Arnkil 2005, 89–90.)

Dialogissa sanat ovat taikaa, ne vaikuttavat kokemuksiin, toimintaan ja haluihin. Sanat luo henkilökohtaisia kokemuksia sekä monenlaista kerrontaa itsestä, tilanteesta ja mahdollisuuksista. Pienillä kielen muunnoksilla voidaan luoda erilaisuutta ja uuden tuntua. Sanat ja kieli ovat neuvottelussa osapuolia. Keskustelua ei kuitenkaan voida ymmärtää pelkästään sanottujen sanojen ja kuuluttujen repliikkien pohjalta, se on jatkuvaa neuvottelua merkityksistä ja tarkoituksista. (Makkonen 1995, 57–58.) Dialogisen neuvottelun rakenne esitellään Lastensuojelun hyvät työkäytännöt –oppimateriaalissa (2009, 31) yksinkertaisena: ulkopuoliset vetäjät, puhumisen ja kuuntelemisen erottaminen, kaikilla on omat puheenvuorot ja muilla mahdollisuus kuunnella rauhassa, sekä asiakkaan pääroolissa oleminen. Rakenne ei Tanskasen ja Timonen-Kallion mukaan ole erikoinen, vaan olennaista onkin, että rakenteen olemassaolo itsessään turvaa neuvottelun etenemisen suunnitelmallisesti ja osapuolia kunnioittavasti.

4 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHTANA HUOLI

4.1 Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyön lähtökohtana on lapsesta herännyt huoli. Mitä voi tehdä, kun herää huoli lapsesta? Kuinka huolesta voi puhua lapsen huoltajalle? Vastavia kysymyksiä tulee esille useille lapsen kanssa työtä tekeville. Huoli voi olla pieni tai suuri, mutta siihen tulisi voida puuttua ja vaikuttaa. Menetelmät huolesta keskusteluun ja siihen vaikuttamiseen voivat työntekijällä kuitenkin olla vähäiset. Opinnäytetyön tutkimus käsittelee tätä aihetta kehittämisen näkökulmasta. Se tutkii Tunne- ja turvataitoja lapselle –teokseen (2015, 257–275) liittyvää Huolestuin, mitä teen? –kappaletta. Kappaleessa on haastattelujen tutkimuksen kohteena ollut Lapseen liittyvän huolen puheeksi ottaminen huoltajan kanssa –osio. Osion ovat kirjoittaneet Kaija Lajunen, Pirjo Lahtinen sekä Tuija Valkonen yhdessä moniammatillisen työryhmän kanssa (ks. Liite 6). Huolestuin, mitä teen? –kappaleen ja sen osioiden 1-7 laatimisessa on hyödynnetty eri alan ammattilaisia moniammatillisina työryhminä (osioilla eri tekijöitä).

Koska opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää Lapseen liittyvän huolen puheeksi ottaminen huoltajan kanssa -osion materiaalia, oli myös tutkimuskysymysten asettaminen suhteellisen helppoa. Päättämiskysymyksiksi muotoutui luontevasti kolme kohtaa:

1. Mitä hyvää ohjeistuksessa on?
2. Mitä kehitettävää ohjeistuksessa on?
3. Miten hyödyllinen ohjeistus on?

Tutkimuskysymysten pohjalta luotiin tutkimuskysymyksiä (liite 2), jotka syvensivät kolmea yllämainittua tutkimuskysymystä. Kysymyksillä tarkennettiin muun muassa haastateltavien näkemystä perhetyön keskeisistä elementeistä sekä haastateltavien mielestä mahdollisia ongelmakohtia ohjeistuksen käytössä. Vastauksia tutkimalla saatiin selville niitä asioita, jotka löytyivät tai puuttuivat opinnäytetyön tutkimuksen kohteesta. Näiden lisäksi haastateltavilta kysyttiin koulutuksessa saatua osaamista perhetyöhön ja huolen puheeksi ottamiseen

sekä työntekijän tarvitsemasta tuesta perhetyötä tehdessä. Haastateltavilta kysyttiin myös kokemuksia siitä, saavatko he omassa työssään tarpeeksi tukea ja apua perhetyöhön ja huoltajien kohtaamiseen. Tämä osa tutkimuksen aineistosta ei liity tutkimusongelmiin, eikä sitä siksi käsitellä opinnäytetyön tuloksissa. Haastattelujen lisäksi haastateltavat täyttivät lyhyen, muutaman kohdan kirjallisen kyselyn (liite 3) ohjeistukseen liittyen. Tämän tarkoituksena oli herätellä haastateltavia ajattelemaan laadittuja tutkimusongelmia. Kyselylomakkeen kohdat, numeraalista arviointia lukuun ottamatta, tulivat ilmi myös haastattelussa keskustelemalla.

Oletuksena oli, että tutkimuksen tulokset olisivat positiiviset. Tarkoituksena oli kuitenkin löytää erityisesti kehityksen kohteita. Haastattelujen tavoitteena oli tutkia myös sitä, miten luotu ohjeistus koetaan. Tutkittavassa oheistuksessa puhutaan paljon lapsesta, josta on herännyt huoli. Lapsen kohtaaminen huolen ilmaantuessa ja lapsen kanssa huolesta keskustelu jäävät opinnäytetyöni ulkopuolelle. Vaikka ne aiheeseen oleellisesti liittyvätkin, opinnäytetyöni keskiössä on lapsen huoltajien kohtaaminen huolen tilanteessa.

Koska tutkimusmenetelmäksi valikoitui haastattelu, on tutkimus laadullinen eli kvalitatiivinen. Se pyrkii ymmärtämään tutkimuskohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä kokonaisvaltaisesti. Kvalitatiiviseen tutkimukseen aineistonkeruussa käytetään harkinnanvaraista näytettä, jonka odotetaan varmistavan voitavan mielekäs ja syvällinen aineisto. Yleisimmät aineistonkeruumenetelmät laadullisessa tutkimuksessa ovat kysely, haastattelu, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin, kuten omaelämäkertoihin, päiväkirjoihin, kirjeisiin sekä muistelmiin perustuva tieto. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 73; Aaltola & Valli 2001, 68; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 217.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija pyrkii saamaan tutkimukseen osallistuvien näkökulmat ja näkemykset esille tutkittavasta ilmiöstä tutkittavien itsensä tuottamien kertomusten, tarinoiden sekä muistelun avulla. Kirjoitelmat puolestaan mielletään laadullisessa tutkimuksessa yksityisiksi dokumenteiksi. Niissä on tärkeää, että aineiston kirjoittaja kykenee ilmaisemaan itseään riittävän selkeästi. Merkittävää onkin kirjoittajan ikä ja kirjalliset taidot, sillä ne voivat pa-

himmillaan muodostua tutkimuksen kannalta jopa ongelmalliseksi aineiston jäädessä vajavaiseksi. (Aaltola & Valli 2001, 68; Tuomi & Sarajärvi 2002, 86.)

4.2 Aineisto ja sen analyysin menetelmät

Tutkimukseni aineistona käytetään haastattelemalla kerättyjä mielipiteitä ja kokemuksia tutkimusongelmista. Haastateltavat henkilöt olivat valikoituja Valteri-koulu Onervan työntekijöitä, joilla on työssään karttunut kokemusta lapsesta heränneestä huolesta ja keskustelusta lapsen huoltajien kanssa. Haastateltavien työntekijöiden koulutustaustat vaihtelevat laajasti, eivätkä he työskentele samalla työnimikkeellä. Valteri-koulun Onervassa työskennellään hallinnossa, johtoryhmässä, opetuksessa, kuntoutuksessa, koulutus- ja ohjauspalveluissa, asumispalveluissa, kiinteistössä sekä ruokapalveluissa. Haastateltuuni valikoituneet henkilöt työskentelivät opetuksen, kuntoutuksen sekä asumispalveluiden parissa. Näissä yksiköissä työskentelee henkilöitä nimikkeillä erityisluokanopettaja, apuopettaja, ohjaaja, koulunkäynnin ohjaaja, henkilökohtainen avustaja, fysioterapeutti, toimintaterapeutti, puheterapeutti, liikumistaidon asiantuntija, näönkäytön asiantuntija, it-apuvälineasiantuntija, apuvälineohjaaja, neuropsykiatrinen valmentaja, psykologi, sairaanhoitaja, kuntoutuksen ohjaaja sekä koulukuraattori. (Onerva 2016.)

Haastattelut on toteutettu toukokuussa 2014 silloisen Onerva Mäen koulun tiloissa. Ne kestivät vaihtelevasti noin 45 minuutista - 1 tunti 20 minuuttiin. Jokaisen haastateltavan kohdalla käytettiin samoja tutkimuskysymyksiä (liite 2) mutta niiden järjestyksessä edettiin vapaasti. Myös lisäkysymyksiä esitettiin tarpeen vaatiessa. Haastateltavilla oli haastattelutilanteessa käytössään tutkimusaineisto (liite 6) sekä siihen liittyvät liitteet (liitteet 4, 5 ja 7), jotka oli toimitettu haastateltaville sähköpostitse (liite 1) ennen haastattelua. Samalla heille esiteltiin kolme päätutkimusongelmaa. Haastattelut olivat keskustelevia, ne nauhoitettiin ja litteroitiin proposition tasolla. Proposition tason litteroinnilla tarkoitetaan ainoastaan sanoman tai havainnon ydinsisällön ylös kirjaamista (Kananen 2010, 59). Proposition tason litteroinnin dokumentit ovat toimitettu toimeksiantajille ohjeistuksen kehittämiseen. Haastatteluista lainatessa on käytetty lyhennettä ”H”, jolla tarkoitetaan haastattelua. Tämän perässä olevalla numerolla ilmoitetaan, kuinka mones haastattelu oli kyseessä.

Aineistoa kerättiin myös kirjallisella kyselylomakkeella (liite 3). Haastateltavia pyydettiin täyttämään kirjallinen kyselylomake aina ennen varsinaisen haastattelun aloitusta. Tällä haluttiin saada numeraalista arviointia tutkimusongelmien ratkaisuun sekä heräteltiin haastateltavia ajattelemaan ohjeistusta tutkimusongelmien näkökulmasta. Haastateltavilla oli haastattelun ajan käytössään kaikki tutkimukseen liittyvä materiaali tulostettuna. Opinnäytetyön tutkimuksen analysoinnin ja opinnäytetyön hyväksynnän jälkeen kaikki haastattelijalla oleva materiaali haastatteluista on hävitetty.

Kvalitatiivisen tutkimuksen aineiston perusanalyysimenetelmänä on sisällönanalyysi. Sitä voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti. Opinnäytetyössä tarkastellaan kerättyä aineistoa teoratiedon valossa. Käytössä on siis teorialähtöinen analyysimenetelmä. Teorialähtöisen analyysin pohjana käytetään viitekehyksinä dialogisuuden, vuorovaikutuksen, perheen kohtaamisen, perhetyön sekä huolen puheeksioton teoreettista tietoa. Aineisto jaoteltiin ja analysoitiin tutkimusongelmien mukaisesti. Sisällönanalyysin avulla voidaan tarkastella tutkimusaineistoa ja järjestellä se tulosten tekoa varten. Johtopäätösten tekemiseen sisällönanalyysi ei kuitenkaan sovellu. (Grönfors 1985, 161; Tuomi & Sarajärvi 2002, 93, 106–108, 116.)

4.3 Tutkimusetiikka ja tutkimuksen luotettavuus

Tutkimusetiikalla tarkoitetaan lähinnä sitä, mitä tutkija voi tai ei voi tehdä, eli tutkimusmoraalia (Grönfors 1985, 188). Tutkimukseen liittyy useita erilaisia eettisiä pohdintoja, kuten esimerkiksi tutkimukseen osallistuvien informoiminen, aineistonkeruu, anonyymiteettiongelmat sekä tutkimustulosten esittäminen. Eettisesti hyvä tutkimus edellyttää hyvää tieteellistä käytäntöä: tiedeyhteisön tunnustamien toimintatapojen käyttö, eettisten tiedonhankinta- ja tutkimusmenetelmien toteuttaminen, muiden tutkijoiden työn huomioiminen, tutkimuksen toteuttaminen tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten edellyttämällä tavalla, kaikkien osapuolien ja sidosryhmien vastuun ja velvollisuuksien hyväksyntä ja hyvän hallintokäytännön noudattaminen. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 125; Hirsjärvi ym. 2009, 23–24.)

Vaikka laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioimiseen ei ole aukottomia ohjeita tulisi tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä kuitenkin arvioida. Tutkimusta arvioidaan sen sisäisen koherenssin perusteella. Raportissa tulisi olla mainittuna seuraavat kohdat oikeassa suhteessa:

- tutkimuksen kohde ja tarkoitus
- tutkijan sitoumukset tutkijana kyseiseen tutkimukseen
- aineistonkeruun vaiheet, erityispiirteet sekä mahdolliset ongelmat
- tutkimuksen tiedon antajat sekä heidän välinen suhde tutkijaan
- tutkimuksen aikataulu
- analyysi, analyysin menetelmät sekä johtopäätökset
- tutkimuksen luotettavuus.

(Hirsjärvi ym. 2009, 232; Tuomi & Sarajärvi 2004, 135–138.)

Opinnäytetyön tutkimuksen osalta haastateltavien anonymiteetin säilyttäminen oli haastavaa. Haastatteluun valittiin sellaiset henkilöt, joilla on kokemusta huolen puheeksi ottamisesta huoltajan kanssa. Vaikka haastateltavan henkilöllisyys on haastattelutilanteessa ollut julkinen, ei henkilö tietoja ei ole merkattu ylös mihinkään aineistoon eikä niitä ole julkaistu kenenkään osallisen toimesta. On kuitenkin mahdollista, että haastateltavat ja/tai muut Onervan työntekijät tietävät kaikki tai osan haastateltavien henkilöllisyyksistä. Haastatteluja analysoitaessa havaittiin, että koulutus- ja kokemustausta vaikuttavat haastateltavan tekemiin huomioihin. Haastateltavien ammattinimikkeet ja koulutustaustat jätettiin tutkimuksen tuloksia tarkastellessa kuitenkin huomiotta, sillä Valteri-koulu Onervan työntekijöiden joukon huomioon ottamisen jälkeen haastateltavien henkilöllisyyden tunnistaminen olisi ammattinimikkeen tai koulutustaustan perusteella ollut mahdollista. Aineistoa analysoitaessa käytettiin myös suoria lainauksia haastatteluista. Niissä huomioon oli otettava haastateltavien puhetyyli, haastateltavien puheesta ilmenevät kommentit omasta tai työparin ammattinimikkeestä tai nimestä sekä muut henkilöllisyyden mahdollisesti paljastavat seikat.

Tulosten analysoinnissa oli huomioitava muun muassa kirjallisen kyselylomakkeen kysymysten asettelu sekä haastattelijan mahdollinen johdattelevuus. Haastattelututkimukset liittyvät aina menneeseen, johon liittyy oleellisesti muistin rajallisuus ja asioiden kaunistelu. Muistinvaraisesti tuotetun tiedon to-

dentaminen luotettavaksi voi olla vaikeaa. Haastattelija päättää aina haastattelun teemat ja ratkaisee, miten haastattelu etenee. Haastattelija voi myös tehdä tulkintavirheitä eli ymmärtää haastattelun väärin. (Kananen 2015, 340.) Muistin näkökulmaan opinnäytetyössä liittyy oleellisesti myös haastateltavien valmistautumisen mahdollisuus. Tutkimuksen luotettavuutta olisi parantanut esimerkiksi haastateltavien mahdollisuus kokeilla tutkimuksen kohteena ollutta aineistoa käytännössä ennen sen kommentoimista. Myös tutkimuksen toteuttajan liitos haastateltaviin työntekijöihin on voinut vaikuttaa suorasti tai epäsuorasti haastateltavien kommentteihin. Haastattelija oli suorittamassa ammattitaitoa edistävää työharjoittelua Valteri-koulu Onervassa ennen haastattelujen toteuttamista. Näin ollen osa haastateltavista oli kohdannut haastattelijan jo ennen haastattelutilannetta sekä tehnyt haastattelijan kanssa yhteistyötä. Tämän vaikutus voidaan arvioidaan kuitenkin vähäisiksi.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimusongelmat oli jaoteltu kolmeen kohtaan: mitä hyvää ohjeistuksessa on, millaisia kehityskohteita löytyy sekä kuinka hyödyllinen ohjeistus on. Yhdessä toimeksiantajien kanssa oli etukäteen luotu kysymysluettelo (liite 2), jonka mukaan haastattelu eteni. Se sisälsi myös neljä numeraalisen arvioinnin kohtaa, joihin haastateltavat vastasivat haastattelun aluksi. Osa haastateltavista koki haastattelun alussa haastavaksi vastata joihinkin tutkimusongelmia selventäviin kysymyksiin. Tarkemmin keskusteltaessa, haastateltaville nousi ajatuksia ja vastauksia saatiin kirjattua kaikkiin kysymyksiin ja tutkimusongelmiin.

Tutkimusta pidettiin tärkeänä ja ajankohtaisena. Tulokset olivat olettamuksen mukaisesti positiivisia, mutta esille nousi myös kehittämisen kohteita. Ohjeistus koettiin pääasiallisesti hyvänä ja hyödyllisenä. Haastateltavat kokivat, että ohjeistukselle on paljon käyttöä ja toivoivat sen leviävän yleiseen käyttöön laajalti. Haastateltavia pyydettiin arvioimaan ohjeistuksen hyödyllisyyttä asteikolla 1-5 (1 täysin eri mieltä – 5 täysin samaa mieltä). Kaikki haastateltavat antoivat arvosanan 5. Tätä arvosanaa haastateltavat perustelivat muun muas-

sa kommentoimalla ohjeistuksen olevan iso apu, todella hyvä, tärkeä sekä oleelliset asiat huomioiva.

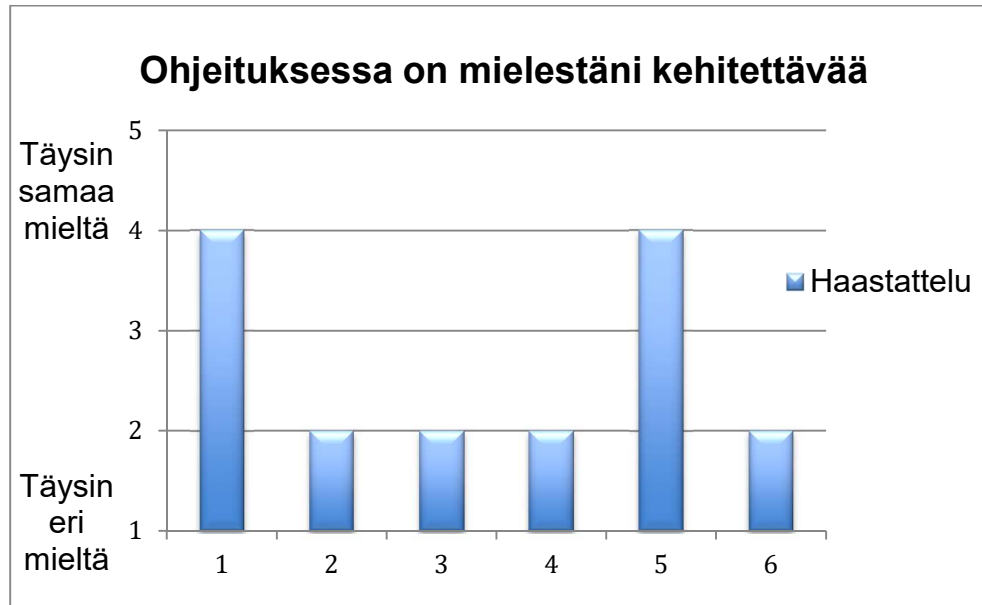
Numeraalisesti haastateltavia pyydettiin arvioimaan myös ohjeistuksen sisältöä. Heiltä kysyttiin, kuinka hyvänä he ohjeistuksen näkevät. Kaksi haastateltavaa antoi arvosanan 4 ja neljä haastateltavaa vastasi arvosanan 5 asteikon ollessa 1 huono – 5 hyvä (taulukko 2).

Taulukko 2 Ohjeistuksen hyödyllisyyden arviointi

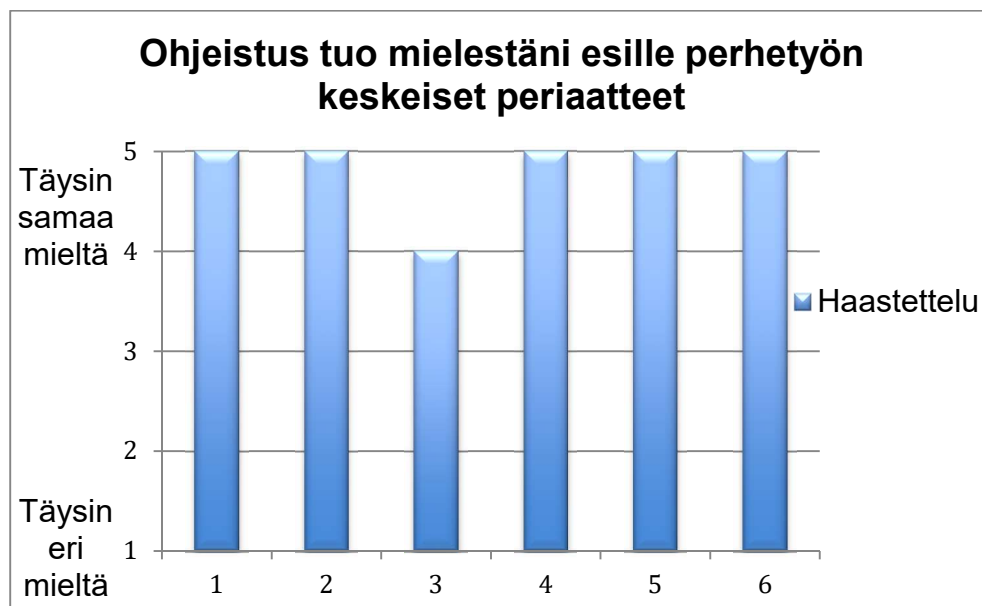
Ohjeistuksen kehittämisen kohteiden arvioinnissa haastateltavien mielipide jakautui enemmän. Haastateltavat arvioivat ohjeistuksessa olevan kehitettävää keskiarvolla 2,67 (taulukko 3).

Taulukko 3 Ohjeistuksen kehittämisen tarve

Neljäntenä numeraalisesti haastateltavat arvioivat sitä, kuinka ohjeistus tuo esille heidän mielestään keskeiset perhetyön menetelmät. Viisi haastateltavaa oli sitä mieltä, että ohjeistus tuo täysin esille perhetyön keskeiset menetelmät, yksi haastateltava vastasi arvosanan 4 (taulukko 4).

Taulukko 4 Perhetyön keskeisten periaatteiden esilletulo ohjeistuksessa

5.1 Vahva positiivinen vastaanotto

Ohjeistus koettiin hyödylliseksi arjen työkaluksi, sillä sen koettiin antavan hyvät lähtökohdat/ohjeet omalle toiminnalle. Erityisesti uuden perheen kohtaamiseen ohjeistuksesta koettiin olevat hyötyä. Ohjeistus koettiin hyvin jäsennellyksi ja sopivan kokoiseksi käsikirjaksi puhua erisuuruisista huolista. Kommentoitiin, että työntekijän on tärkeää suhteuttaa huolensa huolen vyöhykkeisiin. Näin huoli saa oikeat mittasuhteet; huolta ei saa vähätellä eikä liioitella. Ohjeistuksen koettiin antavan tukea ja suuntaa huolen tarkasteluun. Hyödylliseksi ohjeistus koettiin myös siksi, että työntekijä voi tarkastaa siitä olevansa oikeilla jäljillä sekä peilata omia ajatuksiaan kirjoitettuun tekstiin.

Ylivoimaisesti tärkeimpänä ohjeistuksena pidettiin sitä, että huoltajille puhutaan ongelman sijaan huolesta. Ei syytetä tai luoda ongelmia vaan ollaan yhteisellä asialla ilman tulkintaa. Yleisesti kaikkien haastateltavien mielestä tärkeänä pidettiin perheen ja huoltajien kunnioittamista, tukemista ja kuuntelua, yhdessä asioista keskustelua sekä avoimuutta ja läpinäkyvyyttä. Tärkeänä pidettiin myös ohjeistusta ”Huolen puheeksi ottamisella työntekijä siirtää vastuun niille, joille se kuuluu”.

Haastatteluissa tärkeimmiksi valitut ohjeistuksien teemat:

- puhu ongelman sijasta huolesta
- pohjaa huolesi konkreettisiin havaintoihin, älä omiin tulkintoihisi
- kysy huoltajilta, mitä he huolestasi ajattelevat ja miltä se heistä kuulostaa
- avoimuus ja läpinäkyvyys
- kutsutaan ja kuullaan
- työskennelkää ja etsikää ratkaisuja yhdessä sekä vahvistakaa lapsen omia turvataitoja
- osallisuus ja huoltajien kuuleminen
- dialogisuus.

Yksi tärkeistä ohjeistuksista oli haastateltavien mukaan myös se, että perhe on mukana keskustelemassa, kommunikoimassa sekä erityisesti tekemässä ratkaisuja. Osa haastateltavista piti tärkeänä sitä, että ratkaisuja pohdittiin ja ne päätettiin yhdessä huoltajien ja mahdollisesti myös lapsen kanssa.

”Kyllä tässä mun mielestä korostuu kokoajan se, että tässä otetaan perhe mukaan siihen ja viestitään sitä, että annetaan apua, annetaan tukea mutta ei tehdä perheen puolesta vaan, että perhe on tasavertasena toimijana niitten ongelmien ratkaisemisessa ja niitten hoitamisessa” H5

Varhainen puuttuminen oli haastateltavien mukaan myös tärkeää huolen herätyksessä.

”Mä niinku sillai laittasin, et tätä ei tehdä vaan sillon ku on niinku joku motannu jotakuta tai tullu jotain hyväksikäyttöä tai sellasta vaan, että sitä niinku tehtäs sitä vanhempiin lähestymistä jo mahdollisimman matalasta huolesta.” H3

Ohjeistuksen koettiin antavan konkreettisia neuvoja ja ohjeita kysymysmuotojen luomiseen sekä ohjeita työntekijälle siitä, mitä on odotettavissa (esimerkiksi huoltajien tunteenpurkaukset). Sen koettiin olevan hyvä ohje työntekijälle myös keskusteluun valmistautumiseen ja ennakkoon asioiden huomioon ottamiseen, joista esille tulivat esimerkiksi työntekijöiden yhteistyön tärkeys, roolijako, tilan ja kaikkien osapuolten turvallisuuden varmistaminen, kulttuuritaustan ja oman kielen oikeuden huomioiminen sekä huoltajan tuen mukaan ottamisen mahdollisuus. Tutkimuksessa tuli ilmi, että haastateltavat pitivät tärkeänä antaa huoltajille mahdollisuus tuoda omat ajatukset ja tunteet esille. He halusivat, että huoltajat huomioon ottaen etsitään ratkaisua heränneeseen huoleen yhdessä. Tärkeänä ohjeena pidettiin myös huomiota siitä, ettei yhteisymmärrystä välttämättä aina synny.

Myös ohjeistuksen ulkomuotoa kommentoitiin. Sen koettiin olevan helposti luettava, selkokielineen ja kieliasultaan hyvä. Sen koettiin tuovan esille pääasiat, sisältävän selkeitä ja konkreettisia esimerkkejä ja olevan käytännönläheinen. Ohjeistuksesta koettiin löytyvän kaikki käyttökelpoiset ohjeet.

”Ongelmaahan tällä ei hoideta, mutta tällä hoidetaan se keskusteluyhteyden käynnistyminen, että voidaan sudenkuoppia vähän kiertää ja käytetään oikeita sanoja ja oikeita ilmaisuja, ettei lähdetä vahingossa syyllistämään perhettä tai puhumaan omista haamuista tai sitten suotta pelkäämään niitä totuuden mukaisia asioita, mitä on syytä kuitenkin käsitellä.” H5

Tärkeänä pidettiin myös, että lapsen kanssa keskustellaan aikeista ottaa huoli puheeksi myös huoltajan kanssa sekä sitä, että lasta tiedotetaan huoltajien kanssa käydystä keskustelusta, mikäli lapsi ei itse ole siinä osallisena.

”Aina se tärkein huomio, että juttelee sen lapsen kanssa ensin siitä, mitä aikoo tehdä, että monta kertaa se avaa sitä tilannetta iha eri vinkkeliin joku se täytyy olla sillee avointa.” H4

”Tää oli hyvä täällä tää kohta, et sit kumminki käsitellään sen lapsen kanssa, et mitä on keskustelu ja mihin on päädytty, et seki tietää.” H3

5.2 Rakentavia ajatuksia

Haastateltavien esille tuomat kehityskohteet keskittyivät asioiden ilmaisemiseen sekä joidenkin ohjeiden tarkentamiseen. Kehityskohteiden osalta oli havaittavissa enemmän hajamielipiteitä kuin hyväksi ja tärkeäksi koettujen mielihiteiden kohdalla. Jokainen haastateltava kiinnitti huomiota erilaisiin asioihin. Toisin, kuin hyvänä pidettävien ja tärkeiden ohjeiden kohdalla, oli vähemmän sellaisia kommentteja, jotka useampi kuin yksi haastateltava olisi sanonut.

Kehityksen kohteita pyydetessä esille tuli työparin merkitys lastensuojelullisten asioiden käsittelyssä. Yksi haastateltava toi ilmi, että erityisesti suuren huolen tilanteessa on tärkeää, ettei työntekijä työskentele yksin. Mietinnässä oli, olisiko tarpeellista muodostaa jonkun tyylinen kaavio siitä, kuka tekee mitään ja ottaa vastuun milläkin huolen vyöhykkeen alueella. Yksi haastateltava kaipasi ohjeita siihen, kuka keskustelee huoltajien kanssa ja kuka lapsen kanssa. Toivottiin myös, että ohjeistuksessa tuotaisiin selvemmin esille se, kuinka jatkossa toimitaan heränneen huolen suhteen.

Lapsen osallisuudesta haastatteluissa saatiin kommenttina myös mietintä siitä, kuinka paljon lasta voi osallistaa. Haastateltava pohti sitä, voiko lapsi olla mukana huolesta heränneessä keskustelussa huoltajien kanssa. Jos voi, niin missä tilanteissa? Yksi haastateltava toi esille, että huoltajat ovat päätoimijoita huolesta keskusteltaessa sekä sitä ratkaistaessa. Toinen haastateltava jäikin kaipaamaan perhelähtöisyyden ja ratkaisukeskeisyyden korostamista. Kolmas haastateltava kommentoi seuraavasti:

”Täss on kuitenkin hirmu vahvasti just se perheen kunnioittaminen ja yksityisyyden arvostaminen. Ja sitten se, että täällä niinku nää ratkasut läh-

tee justiin siit perheen tilanteesta, että me ei vaan niinku ehoteta joutain, mikä ei sit toimi siinä arjessa, koska siitä ei oo mitään hyötyä. Et perhe voi kiltisti sanoo, et joo joo kyllä me yritetään, mut mitään ei tapahdu ku on jo lähtökohtaisesti siinä ratkasussa jotain sellasta, mikä ei sovi siihen perheen arkeen.” H3

Osa haastateltavista koki, että ohjeistus koskee pääasiassa vakavan huolen tilanteita ja tähän kaivattiinkin laajennusta.

”Joka tätä avukseen käyttää tätä lomaketta nii hän löytäis helposti tän pohjatiedon (haastateltava viittaa huolen vyöhykkeistöön) koska mä uskon, että olis hyödyllistä kuitenkin sitte hahmottaa sitä huolten kenttää. Huoli ei oo aina samanlainen eikä aiheuta samanlaista tunnemyrskyä. Voi olla et on semmonen pieni huoli, joka on lähinnä harmittava arkipäivää elämää haaittava seikka ja sitten siellä toisessa ääripäässä se huoli on niin valtavan suuri, että se on niinku semmonen iso möykky, mistä ei oikein tiedä, et mihin kohtaan kannattais ensin tarttua.” H5

Toivottiin myös korostusta siihen, että huoleen puututtaisiin mahdollisimman aikaisessa vaiheessa ja keskusteluyhteys avattaisiin jo pienen huolen tilanteessa. Eräs haastateltavista kaipasi ohjeistukseen mainintaa siitä, että huoltajalle olisi hyvä kertoa keskustelun aihe jo tapaamista sovittaessa. Tällöin huoltaja osaisi asennoitua tapaamiseen. Yksi haastateltava toi esille myös keskusteluympäristön vaikutuksen; istutaanko sohvalle kahvia juoden vai pöydän molemmin puolin vastakkainasetteluna.

Haastateltavat pohtivat tarkemman tiedon ja esimerkkien puutetta muutaman ohjeistuksen kohdalla. Esimerkkejä kaivattiin ohjeistuksiin ”Pyydä huoltajien apua ja yhteystyötä oman huolessi vähentämiseksi” ja ”Anna tietoa väkivallan ja kaltoinkohtelun vaikutuksista lapseen – –”. Haastateltavista yksi pohti, onko väkivallan vaikutuksista tietoa jossain muualla teoksessa, hän koki tiedon ja ohjeistuksen kohdan tärkeäksi. Mietittiin myös ohjetta ”Liitä huolessi tukeen – –”. Tämä herätti kysymyksiä ja pohdintaa siitä, mitä ohjeistus tarkoittaa. Kaivattiin vahvistusta siihen, miten huolta ja tukea käsitellään. Lisäksi pohdittiin sitä, miten vanhemmat voivat purkaa keskustelun kokemuksia ja tuntemuksia jälkikäteen. Heräsi myös kysymys siitä, kuinka nopeasti huoltajien kanssa käydyn keskustelun jälkeen tilanneanalyysi tulisi tehdä.

Haastateltavilta kysyttiin myös omasta mielestään keskeisiä perheen ja huoltajien kohtaamisen elementtejä, jotka puuttuvat ohjeistuksesta. Tällaisia aja-

tuksia saatiin muutamalta haastateltavalta. Ohjeistukseen jäätin kaipaamaan tarkempaa pohdintaa perheen ja lähityöntekijöiden lähtökohdista. Yhden haastateltavan mielipiteen mukaan ohjeistuksesta puuttuu pohdinta ja tunnistaminen siitä, ovatko lähityöntekijät ja huoltajat samassa vaiheessa asian käsittelyssä. Kommentti tuotiin esille erityisesti erityislasten kohdalla. Hän pohti, että mikäli erityisyys on vastikään todettu, voivat huoltajat olla täysin eri vaiheessa erityisyyden käsittelyssä kuin ammattilaiset. Myös sijaisvanhemmuus otettiin esille kehityksen kohteita miettiessä. Perusturvattomuuden tunteen puutos näkyy lapsella myös sijaisperheessä, vaikkei se välttämättä liitykään sijaisvanhemmuuteen. Yksi haastateltavista nosti kehityskohteita kysyttäessä esille lapsen turvallisuuden takaamisen:

”Että se lapsi niinku otetaan huomioon just täällä, että miten lapselle kerrotaan keskustelusta. Et se lapsi ei unohdu, tavallaan, et lapsikin turvataan, tässä turvataan niinku perhe kokonaisuudessaan mut se lapsiki turvataan sitte.” H6

Tuotiin esille oman ammatillisuuden säilyttämisen tärkeyttä. Yksi haastateltavista koki, että ohjeistuksessa olisi tärkeää olla mainittuna oman ammatillisuuden säilyttämisen tärkeys, oman tunne elämä ammattilaisena täytyy säilyä. Haastateltava toi esille, että omien haasteiden tiedostaminen on tärkeää. Esimerkiksi korkeat ja kovat äänet kavahduttavat toisia enemmän kuin toisia ja niiden huomioiminen työntekijänä etukäteen on tärkeää.

”Et tavallaan se niinku se semmonen itsensä tunnistaminen työntekijänä, että joskus havahtuu niinkun itsekin siihen, että miksi juuri tämä asia oli minulle näin vaikea, miksi minä näin suurella tunteella lähdin tähän niinku mukaan, nii tavallaan varmaan (haastateltava viittaa tilanneanalyysikaavakkeeseen) auttaa löytämään itsestä niitä itselle semmosia niinku vaikeita paikkoja kohdata.” H2

5.3 Näkökulmana perhetyö

Kysyttäessä haastateltavilta perhetyön keskeisiä menetelmiä jokaisen omasta näkökulmasta ja niiden löytymistä tai puuttumisista ohjeistuksesta vastaukset oli melko selkeitä ja niitä tuntui löytyvän melko helposti. Haastateltavien mielestä keskeisiä perheen ja huoltajan kohtaamisen elementtejä olivat erityisesti tasarvoisuus ja vuoropuhelu. Haastatteluissa tuotiin ilmi vuoropuhelun tärkeyttä useilla kommentteilla. Tuotiin ilmi, että vuoropuhelu ja siihen pääseminen ovat hyvin tärkeitä luottamuksellisen ja rakentavan keskustelun takaamiseksi. Yh-

den haastateltavan mielestä hyvään vuoropuheluun pääsemiseksi onkin tärkeää saada kohtaaminen ja tilanne rennoksi. Huoltajien kuuntelu koettiin tärkeäksi. Keskeisiä elementtejä perheen ja huoltajien kohtaamiseen on haastateltavien mielestä myös se, millaisella asenteella ja kuinka huoltajat kohdataan, saadaanko toimijoiden välille aikaan luottamus vai herättääkö tapaaminen syyllisyyttä. Yksi haastateltava mainitsi huoltajien ja perheen kunnioittamisen tärkeyden, vanhemmat ovat aina kuitenkin vanhempia lapselleen.

Haastateltavien mukaan yksi tärkeimmistä perhetyön elementeistä onkin avoimuus ja läpinäkyvyys, joka linkittyy huolesta puhumiseen ongelman sijaan. Koettiin, että suuri vaikutus on myös sillä, kuinka huoli otetaan puheeksi. Keskeisenä pidettiin myös sitä, ettei syytellä tai luoda ongelmaa vaan ollaan yhteisellä asialla, puhutaan huolesta eikä oleteta mitään. Tärkeäksi koettiin, avun ja tuen antamisen viestittäminen. Huoltajien ja perheen osallisuus puhuttikin haastateltavia. Huoltajien todettiin olevan päätoimijoita huolen tilanteessa. Ratkaisujen etsintä olisi haastateltavien mukaan tärkeää tehdä yhdessä huoltajien kanssa ja heidät huomioon ottaen. Haastateltavista yksi toi esille, että olisi tärkeää tarjota mahdollisuus keskustelun purkuun ja läpikäymiseen myös huoltajille. Huoltajien kohdalla puhutti myös heidän mahdollisuutensa tuoda esille omat ajatukset ja tunteet.

”Onhan tässä sekin just, että tuodaan se oma huoli, mutta tärkeätä on myös antaa tilaa ja aikaa sille vanhemman ajatuksille ja myös tunteille. Eikä niinku heti pyrkii pääsemään siitä tilanteesta vaikka ohi, et ku mä nyt oon sanonu tän huoleni niin that’s it, että sit jos vanhempi niinku rai-vostuu vaikkapa nii sit vaa äkkii pois vaan, että antaa sen rauhassa tuoda ne tunteetki esille – –” H1

Vaikka dialogisuutta pidettiin tärkeänä, huomautettiin myös, ettei se välttämättä aina tarkoita yhteisymmärrystä. Tärkeää on huomata ja ymmärtää, että asiasta voidaan olla myös eri mieltä, ratkaisut ja jatkosuunnitelmat täytyy silti kuitenkin saada suunniteltua.

”No tietenkkin ihan se, että se tapahtuis niinku mahollisimman nopeesti, et ei puuhastella siellä perheen selän takana mitään, et ku huoli herää nii ollaan heti niinku vanhempiin yhteydessä eikä ammattilaiset ainakaan pitkään vatvo sitä selän takana.” H1

Turvallisuus sekä turvallinen ilmapiiri ja ympäristö koettiin myös yhdeksi tärkeimmäksi asiaksi perhetyön keskusteluita ajatellen.

”Ja sit puhuin tuost turvallisuudesta, et sillonhan täytyy olla turvallinen ilmapiiri jotta voidaan puhua vaikeista asioista.” H6

5.4 Ohjeistus kaikille lapsen kanssa työskenteleville

Pääongelmien lisäksi haastateltavilta kysyttiin myös lisätarkennuksia ohjeistukseen liittyen. Kysyttiin sitä, onko ohjeistuksessa kohtia, jotka eivät toimi tai joiden kanssa voisi tulla ongelmia. Lisäksi kysyttiin aloittelevan työntekijän haasteita sekä sitä, tarvitseeko ohjeistuksen käyttöönottoon alan ammattilaisen näkökulmasta perehdytystä. Keskustelussa kävi ilmi myös, että jokainen haastateltava koki, ettei ole saanut riittävästi tietoa huoltajien kohtaamisesta peruskoulutuksessaan. Peruskoulutuksen koettiin antaneen pohjaa, mutta perustavanlaatuisen tiedon on koettu tulleen käytännön kokemuksen ja ammatillisen lisäkoulutusten kautta.

Ohjeistuksen koettiin toimivan hyvin monille ammattiryhmille (kuvio 4), kaikille lasten ja nuorten kanssa työskenteleville henkilöille.

Kuvio 4 Huolen puheeksi ottamisen ohjeistuksesta hyötyvät ammattiryhmät

Useamman haastateltavan mielestä tärkeää on, että kaikki lasten ja nuorten kanssa työskentelevät löytäisivät ohjeistuksen.

”Ja kuitenkin sitten nämä asiat saattaa olla sellaisia, nää lasten itsensä esille ottamat huolet, et ne tulee aivan todella yllättävissä tilanteissa, et

se ei oo välttämättä äiti eikä isä eikä opettaja eikä ohjaaja kenelle lapsi niistä haluaa avautua, vaan se voi ollaki yhtäkkiä partion ohjaaja taikka urheiluseuran valmentaja, että ei oo kyllä pahasta, että olis mahdollisuus sitte heilläkin tän tyyppisen vastuun kantamiseen koska kaikkienhan sitä pitää kantaa.” H5

”Tavallaan kaikilla ammattinimikkeestä huolimatta pitäisi olla semmoset valmiudet niinku käsitellä sitä asiaa ja ymmärrys siitä, mistä nyt puhutaan ja mitä mun pitää tehdä tämän jälkeen, mihinkä mä otan yhteyttä kun tämmönen asia on tullut esille, kuinka toimin, mitä kirjaat. Ne pitä olla vähän niinku ensiaputaidot, samanlainen päivitys.” H2

Haastatteluissa tuli ilmi, että ohjeistus koettiin hyväksi sekä kokeneille että aloitteleville ja kokemattomille työntekijöille. Koettiin, että myös sellainen työntekijä, jolla ei ole ammatillista osaamista huolen puheeksi ottamiseen saa hyvin ohjeistuksesta tiedon siitä, miten asiaa tulee viedä eteenpäin ja kuinka toimia.

Haastateltavat alan ammattilaisina löysivät kysyttäessä ohjeistuksesta kohtia, joiden toteuttaminen voi olla haastavaa. Haastateltavista useampi koki, että ohjeistuksen kohta ”Kerro velvollisuudestasi tehdä lastensuojeluilmoitus – –” voi olla haasteellinen kohta työntekijälle. Tuotiin ilmi, että lastensuojeluilmoitus täytyy tehdä huolimatta siitä, mitä oikeasti on tapahtunut. Yksi haastateltava sanoi, että työntekijä voi myös pahoitellen tehdä ilmoituksen. Tärkeäksi kuitenkin koettiin, että asia tuodaan huoltajalle ilmi oikealla tavalla. Toinen haastateltava muistutti, että asiaan tulee suhtautua ennakoivasti.

Esille tuotiin myös kulttuurin tuomat haasteet.

”Jotenki suuri ongelma on ehkä eri kulttuureista tulleet – – Se on tosi laajaa se kulttuureiden huomioiminen, siinä on paljon sellasta, mitä me ei tiedetä ollenkaan. – – Ja tää just jotta Suomen laki sanoo näin ja nehän nyt tietysti sitten Suomessa asuu ja Suomen lakia pitä noudattaa mut se ei välttämättä aina ole ihan niin yksinkertainen asia.” H4

Haastateltavat toivat esille myös huoltajien odotuksien ja toiveiden kuuntelun haasteen. Tapaamiseen liittyy usein monenlaisia tunteita ja reaktioita. Haastateltava pohtiikin, että ne täytyy ottaa huomioon ja antaa reaktioille tilaa, mutta puolustautua työntekijän ei tarvitse. Yksi haastateltava koki ongelmana myös mahdollisuuden siitä, ettei keskustelu vain lähde käyntiin. Toinen haastatelta-

va kommentoi haastavaksi puhua heränneestä huolesta niin, että asiasta päästäisiin keskustelemaan.

Aloittelevan työntekijän haasteita löydettiin myös. Haastateltavat kokivat, että aloittelevan työntekijän kompastuskiviä voisivat olla esimerkiksi huoltajien kärsivällinen kuuntelu, huolen sanoittaminen, rohkeus puhua asiasta ilman kierteilyä sekä kaikki tietävyyden harha. Esille tuotiin myös, että aloittelevat ja kokemattomat työntekijät saattavat tehdä helposti omia tutkintoja. Todettiin, että voi olla haastavaa puhua huolesta niin, että asian tuo esille ilman vastakkainasettelua. Eräs haastateltava mainitsee yhdeksi kompastuskiveksi teoreettisuuteen tukeutumisen. Kommentoitiin, että uusi työntekijä voi helposti tukeutua liikaa selkeisiin yksioikisiin kysymyksiin ja teoriaan, jolloin luontevan keskustelun synnyttäminen voi olla hyvinkin haastavaa. Haasteeksi aloittelevalle työntekijälle voisi haastattelun mukaa osoittautua myös perheen tasolle pääseminen.

Haastateltavat kokivat, että ohjeistus oli ymmärrettävä. Tiedon sai heidän mukaansa selkeästi, pelkistetysti ja ymmärrettävästi. Mielipiteet jakautuivat perehdytyksestä keskusteltaessa. Osa haastateltavista koki, että perehdytys ei ole välttämätön, osa ajatteli, että se on ehdottomasti tärkeää erityisesti uusille työntekijöille. Jokainen haastateltava kuitenkin ajatteli, ettei perehdytys tai säännöllinen kouluttautuminen ole huono asia. Yksi haastateltava koki työnhajauksen perehdytystä tärkeämmäksi. Ohjeistuksen käyttöönoton perehdytyskeinoiksi ehdotettiin erilaisia menetelmiä joihin vaikutti muun muassa perehdytettävän kokemustausta. Haastateltavat ajattelivat yleisesti, että erityisesti kokeneelle työntekijälle perehdytykseksi riittäisi yhteinen ohjeistuksen läpikäyminen työryhmän tai lastensuojelun työntekijän kanssa keskustellen.

Uusien työntekijöiden kohdalla tärkeimpänä pidettiin sitä, että hänellä olisi mahdollisuus käydä ohjeistus läpi kokeneen työntekijän kanssa. Yksi haastateltava koki, että maksimissaan 15 henkilön luento olisi hyvä perehdytyskeino. Luennossa käytäisiin läpi tapausesimerkkejä, joista yhdessä keskusteltaisiin. Haastateltava koki, että tällainen perehdytys olisi hyvä sekä uusille että kokeneille työntekijöille. Nostettiin esille myös, että säännöllinen koulutus ammatti-

laisille on myös tärkeää. Tällainen koulutus voidaan järjestää työpaikan sisäisesti tai ulkoisesti riippuen työyhteisön ammattitaitoisuudesta.

Haastateltavat kokivat, että työnohjaus ja työparityöskentely olisivat hyödyllisiä apuja työntekijälle huoltajien kohtaamisessa. Erityisesti työparityöskentelyssä tärkeänä pidettiin, että työparina olisi kokenut lastensuojeluntyöntekijä. Yksi haastateltava toi esille, että työyhteisön on tärkeää olla samalla kartalla käydessään keskustelua huoltajan kanssa. Paikalla olevien työntekijöiden kanssa olisi hyvä sopia kuka sanoo mitä, oman roolin tietäminen. Tärkeänä koettiin jo tieto siitä, kenen kanssa vastuun keskustelusta ja heränneestä huolesta voi jakaa ja se, että on olemassa joku, jonka kanssa keskustella tarvittaessa. Tärkeäksi koettiin myös ennakoiminen ja keskusteluun huolellinen valmistautuminen. Ennakoivalmistaumisesta esille tuotiin myös yhteistyötahojen kanssa yhteistyön tekeminen. Palaverin purkamisen tilanteen jälkeen sekä ammattialojen verkostot koettiin myös tärkeäksi.

6 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Tulosten hyöty

Ammattitaitoa edistävässä työharjoittelussa Onerva Mäen koulussa pääsin mukaan turvataitomateriaalien toteuttamiseen sekä nettimateriaalien kasauttamiseen. Aihealue ja sen herättämät kysymykset saivat janoamaan lisätietoa ja ymmärrystä. Opinnäytetyön tutkimusta oli mielekästä ja mielenkiintoista tehdä vaikka sen toteutuksen aikataulu olikin tiivis. Ajatus opinnäytetyöstä muotoutui työharjoittelun aikana maaliskuussa 2014. Haastattelut on toteutettu työharjoittelun loputtua toukokuussa 2014 ja sen pohjalta kootut aineistot olivat toimeksiantajien hallussa ja käytettävissä elokuussa 2014. Kevään ja syksyn 2014 aikana työryhmä kokoontui vielä muokkaamaan ohjeistusta. Työryhmä on ottanut tutkimuksen tulokset ilolla vastaan ja ne on huomioitu myös ohjeistuksen työstämisessä. Muokattu ohjeistus on julkaistu *Tunne- ja turvataitoja lapsille –teoksessa (2015)*.

Luotettavuutta arvioidaan tieteellisessä tutkimuksessa reliabiliteetin ja validiteetin avulla (Kananen 2015, 343). Reliabiliteetti tarkoittaa tutkimustulosten pysyvyyttä ja validiteetti sitä, onko tutkittu oikeita asioita (Silverman 1997, 203, 207). Opinnäytetyön tutkimuksen tavoitteet toteutuivat hyvin. Tavoitteena oli erityisesti saada kehittämisen kohteita luotuun ohjeistukseen. Haastattelujen avulla ohjeistukselle saatiin tuoreet, ulkopuolelta tulevat silmäparit, jotka pysyivät tarkastelemaan ohjeistusta puolueettomasti, oman työn sekä kokemuksen kautta. Kaikkiin tutkimuskysymyksiin saatiin vastauksia jokaiselta haastateltavalta. Vastaukset antoivat ohjeistuksen tekijöille varmuutta sen julkaisuun.

Koska haastateltavana olivat ihmiset, tulee ottaa huomioon, että jokainen on erilainen. Lähtökohta on aina erilainen kun kohteena on työntekijä, päällikkö tai johtaja. Näiden lisäksi eroja voi olla yksittäin ja osastoittain. Haastateltavat eivät siis ole niin sanottuja tasalaatuisia. (Kananen 2010, 137.) Haastattelujen tuloksia kirjatessa esille nousikin mielenkiintoinen huomio; kehittämiskohteissa ei ollut haastateltavien kesken juurikaan yhteneväisyyksiä.

Haastateltavien erilaiset huomiot kehittämisen kohteista olisi ollut mielenkiintoista liittää esimerkiksi haastateltavien koulutus- ja kokemustaan. Tämä olisi voinut syventää ja tarkentaa kehityskohteiden ymmärtämistä. Keskisenä huomiona opinnäytetyön tutkimuksessa voidaan mainita myös ohjeistuksen koettu hyödyllisyys. Jokainen haastateltava piti ohjeistusta hyvänä ja tarpeellisenä välineenä sekä omaan että kollegoiden työskentelyyn, oman työyhteisön sisällä ja sen ulkopuolella. Ylivoimaisesti tärkeimmäksi ohjeeksi ajateltiin huolesta puhumista ongelman sijaan. Tätä korostetaan myös Huoli puheeksi –oppaassa (Eriksson & Arnkil 2012, 9–11, 20–21).

Opinnäytetyön tuloksia ja teoreettista taustaa kirjoittaessa sekä vertaillen tulikin selvästi esille se, kuinka haastattelujen aineisto on sidoksissa Esa Erikssonin ja Tom Erik Arnkilin Huoli puheeksi –oppaaseen sekä muuhun käytettyyn teoriataustaan. Haastateltavien mielestä tärkeimmät huomiot ohjeistuksesta nousivat selvästi esille myös teoreettisia lähteitä tutkiessa. Tällaisia kohtia olivat esimerkiksi perheen kunnioittaminen ja kuuleminen, avoimuuden tärkeys sekä yhdessä toimiminen. Ennakoiva työ tuo esille jo pienen huolen puheeksi ottamisen tärkeyttä. Tämän avulla voidaan lapsen tilannetta edistää

yhdessä mahdollisimman aikaisessa vaiheessa ja mahdollisesti välttää suuren huolen tilanne. Sen merkitystä ei voida liiaksi korostaa. Huolen puheeksi ottaminen voidaankin nähdä lapsen asemaa parantavana lastensuojelun tai sosiaalihuollon ennakoivana työnä. Huolen puheeksi ottamiseen taas puolestaan vaikuttaa oleellisesti huolen kertojan vuorovaikutuksen taidot. Keskeistä onkin, että huolen puheeksioton tilanne on avoin ja vuorovaikutuksellinen, siinä ei syytetä tai mustamaalata ketään ja jokainen osapuoli saa ilmaista mielipiteensä vapaasti mutta muita kunnioittavasti.

Opinnäytetyön tuloksia ja teoriapohjaa oli mielenkiintoista vertailla myös Heimon (2003) raporttiin läheisneuvonpidon kokemuksista. Heino (2000a, 11) määrittelee läheisneuvonpidon olevan asiakaslähtöinen työtapa, joka perustuu kaikkien osapuolten vapaaehtoisuuteen. Sen päätarkoitukseksi oppaassa kuvaillaan lapsen ja hänen läheisten osallistumisen vahvistamista sellaisten tilanteiden ratkomisessa, jossa viranomaisten on velvollisuus toimia. Keskiössä on siis keskustelu, kuuntelu sekä vuorovaikutuksen tärkeys kuten huolen puheeksi ottamisen tilanteessakin. Heimon raportissa (2003, 9, 20) mainittiin, että kahdeksalla kokeilualueella 1998-1999 vuosina neuvonpitoon osallistui kutsutuista noin 80%. Jopa 78% kaikista vastaajista katsoi saamansa kokemuksen perusteella, että läheisneuvonpito oli hyvä tapa ratkaista tällaisia ongelmia (Mts. 65). Tämä vahvistaa myös haastateltavien kokemusta ohjeistuksen hyödyllisyydestä.

Heino (2003, 43) tuo esille myös sitä, miten läheisneuvonpidot olivat mietityttäneet sosiaalityöntekijöitä: ”Yhtäältä pidettiin tärkeänä, että voi tuoda tosiasiat esiin. Toisaalta se juuri olikin vaikeaa.” Jälkikäteen kaksi kolmesta arvioi läheisneuvonpidon sopineen kuitenkin hyvin tai erittäin hyvin kyseisen perheen työskentelytavaksi (Mts. 45). Haasteltavat kokivat ohjeistuksen hyväksi työkaluksi oman työn tueksi sekä itselle että kollegoilleen. Raportin tulokset vahvistavat sekä läheisneuvonpidon että huolen puheeksioton menetelmän tärkeyttä, joissa korostuu lapsen läheisten kuuleminen ja mukaan ottaminen.

6.2 Kuntoutuksen ohjaajan rooli huolen puheeksi ottajana

Kuntoutuksen ohjaajalla ei ole sijaa varsinaisessa lastensuojelutyössä kuntien sosiaalityöntekijänä. Uusi 1.3.2016 voimaan astunut laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (L 817/2015) säätää keskeisten sosiaalihuollon ammattien laillistamisesta, rekisteröinnistä ja valvonnasta. Jatkossa sosiaalihuollon ammatinharjoittamisoikeus on rajattu keskeisiin sosiaalihuollon ammattiryhmiin, joita katsotaan olevan sosiaalityöntekijä, sosionomi ja geronomi. Myös sijaisvaatimuksiin on tullut tiukennosta. Lakimuutoksen jälkeen sosiaalityöntekijän sijaisena voi toimia enintään vuoden ajan tilapäisesti, opintojen loppupuolella oleva yliopiston sosiaalityöntekijän ammattiin opiskeleva henkilö. (Kuntatyönantajat 2016.)

Kuntoutuksen ohjaaja (AMK) on kuitenkin sosiaalialalle suuntaava ammattikorkeakoulututkinto, joka mahdollistaa kuntoutuksen ohjaajan työskentelyn muuna laillistettuna ammattihenkilönä sosiaalihuollon palveluissa (Talentia 2016; THL 2016). Kuntoutuksen ohjaaja voi toimia esimerkiksi sosiaaliohjaajana. Sosiaaliohjaajan työnkuvaan kuuluu erityisesti palvelutarpeen arviointi sosiaalityöntekijän kanssa yhteistyössä. Lisäksi sosiaaliohjaaja voi toimia perhetyön ja avohuollon tukitoimien sekä jälkihuollon toteuttamisessa asiakassuunnitelmassa sovittujen tavoitteiden ja tehtävien mukaisesti. (THL 2016.) Sosiaaliohjaajan lähinimikkeitä ovat esimerkiksi kasvatusohjaaja, kehitysvammaisten ohjaaja, kuntoutuksen ohjaaja, kuntoutuksen ohjaaja (AMK), palvelutalon hoitaja, vanhustyön ohjaaja, palveluohjaaja ja ohjaaja (Ammattinetti 2016).

Kuntoutuksen ohjaajalla on siis useita mahdollisia työkenttiä, joissa kohdata lapsesta herännyttä huolta. Tämän myötä myös huolen puheeksioton keskusteluja voi työtehtäviä toteuttaessa tulla eteen. Kuntoutuksen ohjaajan rooli puheeksioton tilanteessa voi vaihdella laajasti riippuen siitä, missä työasemassa henkilö työskentelee. Työskennellessään esimerkiksi nuorisokodissa ohjaajana voi työntekijä olla lapsen omatyöntekijä ja nostaa keskustelun huolesta tämän työtehtävän kautta. Tällöin kuntoutuksen ohjaajan keskiössä on lapsi, jonka hyvinvointia hän pyrkii parantamaan. Toisaalta kuntoutuksen ohjaaja voi olla myös sosiaalihuollon avopalvelun kuten perhetyön työntekijä ja olla huo-

len puheeksioton tilanteessa keskustelun vetäjänä, organisoijana ja toteuttajana esimerkiksi päiväkodin työntekijän ja huoltajan välillä.

Kuntoutuksen ohjaaja tekee myös yhteistyötä monien eri tahojen kanssa riippumatta siitä, mikä asiakasryhmä on kyseessä. Yleisiä yhteistyötahoja ovat terveydenhuolto, vammaispalvelut, sosiaalihuolto, Kansaneläkelaitos (KELA), tapaturma- ja liikennevakuutus VKK, työeläkejärjestelmä, työhallinto sekä valtionkonttori (Rissanen, Kallanranta & Suikkanen 2008, 34). Lisäksi yhteistyötä tehdään esimerkiksi lukuisten kolmannen sektorin toimijoiden ja järjestöjen kanssa. Näiden palveluiden asiakaskunta on hyvin kirjavaa ja koko ihmisen elämänkaaren kattava. Toisaalta kuntoutuksen ohjaajan asiakkaana voi siis olla myös lapsen huoltaja. Tällöin kuntoutuksen ohjaajan rooli on olla oman asiakkaansa tukena ja turvana kuitenkin lapsen hyvinvointi huomioon ottaen. Kuntoutuksessa ja perhetyössä korostuukin kuntoutuksen ohjaajan näkökulmasta tilanteen kokonaiskuvan huomioiminen sekä perheen näkeminen yhteisenä yksikkönä.

6.3 Jatkotutkimukset

Usein opinnäytetyö jättää myös avoimia kysymyksiä, joita voidaan täydentää jatkotutkimuksilla. Opinnäytetyön tutkimuksen asettelu sekä tutkimusongelmien luominen rajasivat ulkopuolelleen paljon mielenkiintoisia kysymyksiä ohjeistuksesta ja sen kokemisesta. Esimerkiksi koulutustaustojen peilaaminen haastateltavien mielipiteisiin ohjeistuksesta olisi antanut tällekin tutkimukselle lisää syvyyttä ja vähentänyt tulkintakysymyksiä. Ohjeistuksen ymmärtäminen ja kokeminen eri ammattikuntien välillä vastaisi kattavammin esimerkiksi kysymykseen siitä, tarvitseeko ohjeistuksen käyttöön ottamiseen koulutusta tai perehdytystä. Ohjeistusta voitaisiin tarkastella myös puhtaasti ammattilaisten kokemuksien valossa.

Huolen kokeminen ja määrittely eri ammattiryhmien välillä voi myös vaihdella paljon. Tähän voisi olettaa vaikuttavan erityisesti kokemustausta huolen käsittelystä ja sen parissa työskentelystä. Myös itse ohjeistusta voi tutkia vielä tarkemmin ja eri näkökulmista kuin tässä opinnäytetyössä. Pohtiessa tämän työn haastatteluissa ohjeistuksesta heränneitä huomioita tulee väistämättä mieleen

kuinka kohdat toteutuisivat käytännössä. Millaisia ovat työntekijöiden kokemuksen ohjeistuksen käytöstä yhtenä työkaluna omassa työssä? Mikä koettiin haasteellisimmaksi/helppoisimmaksi? Mitkä tekijät vaikuttavat työntekijän kokemukseen ohjeistuksen käytöstä?

Tässä opinnäytetyön tutkimuksessa on huomioitu vain ammattilaisten näkökulma. Ohjeistukseen liittyy kuitenkin oleellisesti myös lapsi sekä tämän huoltajat. Ilman huoltajia ei ole lasta ja ilman lasta ei hänestä voi syntyä myöskään huolta. Luotua ohjeistusta voitaisiinkin tutkia myös huoltajan ja lapsen näkökulmasta. Kuinka huoltaja kokee huolen puheeksioton tilanteet, joissa on käytetty apuna ohjeistuksen näkökulmia ja ohjeita? Mitkä ovat huoltajan kokemukset ja näkemykset siitä, millaiset asiat vaikuttavat keskusteluun lapsesta heränneestä huolesta? Mielenkiintoista voisi olla myös vertailla esimerkiksi tärkeäksi koettuja asioita keskustelutilanteessa huoltajien ja ammattilaisten näkökulmien välillä. Nouseeko esille samoja asioita vai ovatko näkökulmat huomattavasti erilaiset?

LÄHTEET

- Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.
- Ammattinetti. Viitattu 2.5.2016. [Http://www.ammattinetti.fi](http://www.ammattinetti.fi), ammatit, sosiaalipalvelut, sosiaalialan työ, sosiaaliohjaaja.
- Arnkil, E. 1991. Peilejä. Hypoteeseja sosiaalityön ristiriidoista ja kehitysvyöhykkeestä. Sosiaali- ja terveyshallituksen tutkimuksia 5. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Arnkil, E. 1992. Sosiaalityön rajasysteemit ja kehitysvyöhyke. The system of boundary and the developmental zone of social work; English summary. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 85. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Arnkil, T. E. & Eriksson, E. 1995. Mukaan meneminen ja toisin toimiminen. Nuorisopoliklinikka verkostoissaan. Stakes. Tutkimuksia 51. Saarijärvi.
- Arnkil, T. E. & Eriksson, E. 1996. Kenelle jää kontrollin Musta Pekka –kortti? Sosiaalitoimisto verkostoissaan. Stakes. Tutkimuksia 63. Jyväskylä.
- Arnkil, T. E. & Eriksson, E. & Arnkil, R. 2000. Palveluiden dialoginen kehittäminen kunnissa. Sektorikeskeisyydestä ja projektien kaaoksesta joustavaan verkostointiin. Stakes. Raportteja 253. Jyväskylä.
- Banks, S. & William, R. (2005) Accounting for Ethical Difficulties in Social Welfare Work: Issues, Problems and Dilemmas. *British Journal of Social Work* 35(7), 1005–1022.
- Dust, C. J., Trivette, C. M. & Deal, A.G. 1988. Enabling and Empowering Families. Principles and Guidelines for Practice. Cambridge, MA: Brookline Books.
- Eriksson, E. & Arnkil T. E. 2012. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. 8. p. Stakes. Oppaita 60. Tampere: Tampereen Yliopistopaino. Viitattu 19.4.2016. [Http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-33-1792-8](http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-33-1792-8).
- Evers, A. & Nowotny, H. 1987. Über den Umgang mit Unsicherheit. Frankfurt am Main: Suhrkamp verlag.
- Gibbens, A. 2002. Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge UK: International Ltd.
- Grönfors, M. 1985. Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät. Juva. WSOY.
- Heino, T. 2000a. (toim.) Läheisneuvonpito – uusi sosiaalityön menetelmä. Stakes. Oppaita 40. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Heino, T. 2000b. Lasten psykososiaaliset palvelut ja lastensuojelu. Teoksessa Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus 2000. Toim. Uusitalo, H., Parpo, A. & Hakkarainen A. Stakes. Raportteja 250, 55-74. Helsinki. Viitattu 2.5.2016. [Http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201211089655](http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201211089655).

Heino, T. 2003. Kokemuksia läheisneuvonpidosta. Päiväkirja-aineiston raportointi. Stakes. Aiheita 4/2003. Helsinki: Stakesin monistamo.

Heino, T. 2008 Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys Lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Stakes. Työpapereita 9/2008. Helsinki: Valopaino. Viitattu 19.4.2016. [Http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204193889](http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204193889).

Helminen, M.-L. & Iso-Heiniemi, M. 1999. Vanhemmuuden roolikartta. Käyttäjän opas. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemassa. Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Väitöskirja. Acta Universitatis Lapponiensis 60. Viitattu 15.4.2016. [Http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-20111131012](http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-20111131012).

Jamk. Jyväskylän Ammattikorkeakoulu. Tunne- ja turvataidot hankkeen kuvaus. Viitattu 29.10.2015. [Http://www.jamk.fi](http://www.jamk.fi), tutkimus ja kehitys, TKI-projektit, tunne- ja turvataidot.

Jonsson, M., Fågel, S., Korvela, P. & Kupiainen, A. 2011. Arki haltuun – Sekvenssimenetelmä perhetyöhön. Helsinki: Väestöliitto.

Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M. & Virolainen, A. 2012. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. 2. uud. p. Porvoo: Bookwell.

Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Suomen Yliopistopaino.

Kekkonen, M. 2004. Vanhemmuutta etsimässä ja tukemassa. Lapsiperheiden peruspalveluiden kehittäminen. Stakes. Raportteja 281. Helsinki: Gummerus Kirjapaino.

Kuntatyönantajat. Julkaistu 2.3.2016. Viitattu 22.4.2016.

[Http://www.kuntatyönantajat.fi/fi/Sivut/default.aspx](http://www.kuntatyönantajat.fi/fi/Sivut/default.aspx), ajankohtaista, uutiset, 2016, Uusi lasi sosiaalihuollon ammattihenkilöstöstä voimaan – sijaiskäytännöt kiristyvät.

- Lajunen, K., Andell, M., Jalava, L., Kemppainen, K., Pakkanen, M. & Ylenius-Lehtonen, M. 2012. Turvataitoja lapsille. Turvataitokasvatuksen oppimateriaali. 6. p. Tampere: Suomen Yliopistopaino. Viitattu 19.4.2016. [Http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-796-7](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-796-7).
- Lajunen, K., Andell, M. & Ylenius-Lehtonen, M. Kuvitus: Ojanen, S. 2015. Tunne- ja turvataitoja lapsille. Tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Opas 39. Suomen Yliopistopaino.
- Lammi-Taskula, J. (toim.) 2011. Sosiaali- ja terveydenhuollon perusteet. 7. uud. p. Helsinki: WSOY.
- Lounavaara-Rintala, H., Variola, E., Vuornos, P. & Wahlbeck, J. 1999. Vuorovaikutuskuvioita. Vuorovaikutusprosessien tutkimuskeskus. Vantaa: Tumma-vooren Kirjapaino.
- L 8.4.1983/361. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 25.8.2015. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi), lainsäädäntö, ajantasainen lainsäädäntö.
- L 13.4.2007/417. Lastensuojelulaki. Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 25.8.2015. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi), lainsäädäntö, ajantasainen lainsäädäntö.
- L 30.12.2014/1301. Sosiaalihuoltolaki. Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 28.3.2016. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi), lainsäädäntö, ajantasainen lainsäädäntö.
- L 26.6.2015/817. Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä. Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 28.4.2016. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi), lainsäädäntö, ajantasainen lainsäädäntö.
- Mahkonen, M. 2008. Lastensuojelu ja laki. 2. uud. p. Helsinki: Edita Prima.
- Makkonen, M. 1995. Keskustelutyö lastensuojelussa. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino.
- Mattus, M. 1994. Haastatteluopas perhekeskeiseen työhön HMI. Helsinki: Sairaanhoidajien Koulutussäätiö.
- Onerva. Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri, Onerva. Viitattu 6.4.2016. [Http://www.onerva.fi](http://www.onerva.fi), Onerva & Valteri-koulu & yhteystiedot, henkilökunta.
- Rautiainen, M. (toim.) 2001. Vanhemmuuden roolikartta. Syvennä ja sovela. Käyttäjän opas 2. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Rea Grant, N. I. 1995. Primary prevention. Teoksessa Child and adolescent psychiatry: A Comprehensive textbook. Toim. M. Lewis. Baltimore: Williams & Williams 915–929.
- Rissanen, P., Kallanranta, T. & Suikkanen, A. 2008. Kuntoutus. 2. p. Keuruu: Oravan Kirjapaino.

Seikkula, J. & Arnkil, T. 2005. Dialoginen verkostotyö. Helsinki: Tammi.

Talentia. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö. Viitattu 22.4.2016. [Http://www.talentia.fi](http://www.talentia.fi), työelämä, ammatit ja kelpoisuus

Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) 2009. Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaali 44. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

THL. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Päivitetty 14.4.2016. Viitattu 22.4.2016. [Https://www.thl.fi/fi/](https://www.thl.fi/fi/), julkaisut, sähköiset käsikirjat, Lastensuojelun käsikirja, Toimijat, työn tuki & hallinto, hallinto, Lastensuojelun toimijoiden tehtävät, kelpoisuus, tehtävärakenne, mitoitus ja täydennyskoulutus.

Tirkkonen, T. Päivitetty 18.11.2015. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Perhetyö. Viitattu 29.3.2016. [Https://www.thl.fi/fi/](https://www.thl.fi/fi/), aiheet, lapset, nuoret ja perheet, peruspalvelut, lasten, nuorten ja perheiden peruspalvelut, perhetyö.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Törrönen, M. & Vornanen, R. 2004. Teoksessa Lastensuojelu tänään. Toim. Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino 154–191.

Unicef. Lasten oikeudet. Viitattu 16.4.2016. [Https://www.unicef.fi](https://www.unicef.fi). Lapsen oikeudet, mikä on lapsen oikeuksien sopimus, lapsen oikeuksien julistus.

Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä. Viitattu 2.5.2016. [Http://www.vslk.fi/index.php?id=1](http://www.vslk.fi/index.php?id=1), roolikartat, vanhemmuuden roolikartta.

Vilén, M., Leppämäki, P. & Ekström, L. 2008. Vuorovaikutuksellinen tunteminen. 3. uud. p. Helsinki: WSOY

Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Kvalitatiivisen datatiedoston käsittely. Viitattu 22.8.2014. [Http://www.fsd.uta.fi/tiedonhallinta/osa6.html](http://www.fsd.uta.fi/tiedonhallinta/osa6.html).

LIITTEET

Liite 1: Saatekirje haastateltaville

Hei,

Kiitos mielenkiinnostasi ja osallistumisestasi opinnäytetyöhöni haastattelun merkeissä. **Olemme sopineet haastatteluajaksi XX.** Sopiiko, että haastattelupaikkana on työhuoneesi? Haastattelun kesto on noin tunti, riippuen keskustelun määrästä.

Ohessa lähetän sinulle haastattelun pohjana käytettävän materiaalin. Liitteitä on useita, mutta vain yksi niistä on tarkastelun alla. **Haastatteluni kysymykset perustuvat HUOLEN PUHEEKSI OTTAMINEN HUOLTAJAN KANSSA -liitteeseen.** Haastattelun pohjatekstissä (edellä mainittu liite) viitataan toimintaohjeisiin, jotka löytyvät Toimintaohjeet lapsen lähiaikuisille -liitteestä sekä tilanneanalyysiin, joka löytyy myös omana liitteenään. Haastattelun pohjatekstissä puhutaan myös huolen vyöhykkeistä joita voi myös tarkastella omasta liitteestään.

Opinnäytetyöni haastattelussa pohditaan siis Huolen puheeksi ottaminen huoltajan kanssa -liitteessä olevaa ohjeistusta, sen toimivuutta, kehitysideoita sekä tarpeellisuutta. **Opinnäytetyöni tutkimusongelmat ovat:**

1. Mitä hyvää ohjeistuksessa on?
2. Mitä kehitettävää ohjeistus sisältää?
3. Kuinka tarpeellisena ohjeistuksen koette?

Toivon, että luet Huolen puheeksi ottaminen huoltajan kanssa -liitteen ja pohdit ohjeistusta tutkimusongelmien valossa. Voit myös halutessasi kirjata asioita itsellesi ylös keskustelua varten. Mikäli sinulle tulee mieleen jotain kysyttävää, ole epäröimättä yhteydessä minuun joko sähköpostitse tai puhelimitse.

Ystävällisin yhteistyöterveisin,

Eveliina Loijas

Liite 2: Tutkimusongelmat ja -kysymykset

Kaikkia kysymyksiä haastateltava pohtii oman ammattitaidon, tiedon ja kokemuksen valossa.

1. Kuinka hyvänä ohjeistuksen näette? (Arviointi 1 – 5)
  - Mitä hyvää ohjeistuksessa on mielestänne?
  - Mitkä ovat mielestänne keskeiset perheen / huoltajan kohtaamisen elementit jotka tulevat ohjeistuksessa esille?
  - Mikä on mielestänne tärkein ohjeistuksessa esille tuleva huomio / neuvo / ohje?
2. Mitä kehitettävää ohjeistuksessa on mielestänne?
  - Mitkä ovat mielestänne keskeiset perheen / huoltajien kohtaamisen elementit, jotka ohjeistuksesta puuttuvat?
  - Onko ohjeistuksessa mielestänne jotain, mikä ei toimi tai jonka kanssa luulette tulevan ongelmia? Jos, niin millaisia?
3. Kuinka hyödyllisenä ohjeistuksen koet? (Arviointi 1 – 5)
  - Onko ohjeistus mielestäsi hyödyllinen omassa työssäsi?
  - Näettekö tällaiselle ohjeistukselle tarvetta huolta herättäneisiin tilanteisiin yleisesti ottaen sosiaali- ja/tai terveysaloilla kuten päiväkodit, koulut, neuvolat jne. ?
  - Kuinka ymmärrettävänä ohjeistuksen koette vai tarvitseeko sen käyttöön perehdytystä? Jos tarvitsee perehdytystä, niin millaista perehdytystä?
4. Muuta huomioitavaa
  - Koetko, että olet saanut koulutuksesi aikana riittävästi tietoa huoltajien kohtaamiseen?
  - Oletko työssäsi saanut riittävästi tukea ja apua huoltajien kohtaamiseen?
  - Millainen tuki ja apu on hyödyllinen huoltajien kohtaamisessa?
  - Tuleeko mieleesi muuta huomioitavaa ohjeistukseen tai keskusteluun liittyen?

Liite 3: Haastattelun kirjallinen kyselylomake

Haastattelu perustuu aineistoon joka tehdään osana STM:n rahoittamaa ja Jamk:n toteuttamaa Tunne- ja turvataidot osaamiseksi -hanketta, jossa päivitetään Turvataitoja lapsille -kirja (Lajunen, Andell, Jalava, Kemppainen, Pakkanen & Ylenius-Lehtonen (2005), Turvataitokasvatuksen oppimateriaali, Stakes.). Ohjeistus on laadittu lasten lähityöntekijöille lapsen liittyvän huolen puheeksi ottamiseen huoltajien kanssa.

Lue ohjeistus ja vastaa alla oleviin kysymyksiin ja väitteisiin.

Ohjeistus on mielestäni?

Huono   1   2   3   4   5   Hyvä

Ohjeistuksessa on mielestäni kehitettävää

Täysin eri mieltä   1   2   3   4   5   Täysin samaa mieltä

Ohjeistus on mielestäni hyödyllinen

Täysin eri mieltä   1   2   3   4   5   Täysin samaa mieltä

Ohjeistus tuo mielestäni esille perhetyön keskeiset periaatteet

Täysin eri mieltä   1   2   3   4   5   Täysin samaa mieltä

Jatka alla olevia lauseita lyhyesti.

Ohjeistuksessa toimivinta mielestäni on:

-

-

Ohjeistuksen kehityksen kohteet mielestäni ovat:

-

-

Ohjeistus on / ei ole hyödyllinen (miksi, mille ammattiryhmille jne.):

-

-

Liite 4: Huolen vyöhykkeistö

EI HUOLTA	PIENI HUOLI		HUOLEN HARMMAA VYÖHYKE		SUURI HUOLI	
1	2	3	4	5	6	7
Ei huolta lainkaan.	Pieni huoli tai ihmettely käynyt mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin vahva.	Huoli tai ihmettely käynyt toistuvasti mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä.	Huoli kasvaa; luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee.	Huoli tuntuva; omat voimavarat eheyty-mässä.	Huolta paljon ja jatkuvasti lapsi/nuori vaarassa. Omat keinot loppu-massa.	Huoli erittäin suuri; lapsi/nuori välittömässä vaarassa. Omat keinot lopussa.
		Aiatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Mielessä toivomus lisävoimavaroista ja kontrolliin lisäämisestä.	Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Lisävoimavaroja ja kontrollia saatava mukaan heti.	Muutos lapsen tilanteeseen saatava heti.

Liite 5: Tilanneanalyysikaavake työssä kehittymisen välineenä

Tilanneanalyysikaavakkeen avulla voit jälkepäin tarkastella mieleesi jäänyttä huolen puheeksi ottamisen tilannetta ja omaa toimintaasi siinä vastaamalla alla oleviin kysymyksiin. Tilanne voi olla sellainen, joka sujui hyvin ja johon olit tyytyväinen tai se voi olla tilanne, joka muutoin jäi askarruttamaan. Palauta tilanne mieleesi ja tarkastele sitä seuraavien apukysymysten avulla.

1. Ketkä olivat läsnä?
2. Missä ja milloin tilanne tapahtui?
3. Mitä tapahtui?
4. Mikä oli kriittinen hetki?
5. Mikä oli reaktiosi? Koeta palauttaa mieleesi:
  - Mitä sanoit?
  - Mitä teit?
  - Mitä ajattelit?
  - Mitä tunsit?
  - Mitä tunsit kehossa?
6. Mitkä olivat reaktiosi seuraukset? Miten tilanne sinun kannaltasi päättyi?
7. Kuvaa, miten olisit halunnut tilanteen päättyvän.
8. Jos tilanne ei päättynyt, kuten olisit halunnut, yritä kuvata miksi.
9. Mitä opit tilanteesta tai nyt sen läpikäymisestä? Miten haluat toimia vastaavassa tilanteessa tulevaisuudessa?

Liite 6: Lapseen liittyvän huolen puheeksi ottaminen huoltajan kanssa

Kaija Lajunen, Pirjo Lahtinen & Tuija Valkonen

HUOLESTUIN – MITÄ TEEN?

3. Lapseen liittyvän huolen puheeksi ottaminen huoltajien kanssa

Turvataitokasvatuksen myötä lapsi voi rohkaistua kertomaan monenlaisista huolistaan aikuisille. Jos lapsen kertomasta herää työntekijälle huoli, on hänen jaettava se lapsen huoltajien kanssa. Huoli voi nousta myös lapsen käyttäytymisen perusteella. Huolen puheeksi ottamisella työntekijä siirtää vastuun lapsesta niille, joille se kuuluu. Samalla hän tarjoutuu olemaan huoltajien rinnalla lapsen parasta pohdittaessa. Huoltajien kohtaamisessa tärkeitä periaatteita ovat avoimuus ja läpinäkyvyys sekä vanhempien osallisuuden ja toimijuuden kunnioittaminen. Työntekijän näkökulmasta katsottuna pyrkimyksenä on lapseen liittyvän huolen välittäminen huoltajalle sillä tavoin, että vuoropuhelu säilyisi ja yhteistyö lapsen parhaaksi jatkuisi. Mikäli huoli on tullut lapsen kertoman perusteella, on tärkeää varmistaa, että lasta ei siitä syyllistetä, vaan pikemminkin kiitetään oikein toimimisesta. Paikallaan on myös kiittää lapsen vanhempia siitä, että he ovat kasvattaneet rohkean lapsen, jolla on taito kertoa huolistaan ja siten pyytää apua aikuisilta.

Työntekijöissä heränneet huolet voivat olla erikokoisia sijaiten huolen eri vyöhykkeillä, jolloin myös huolen puheeksi ottamisen tilanteeseen liittyvät haasteet ja mahdollisuudet ovat erilaisia (Eriksson & Arnkil, 2012). Suuren huolen tai sen epäilyn tilanteessa (esim. seksuaalinen hyväksikäyttö, perheväkivalta, pahoinpitely) on tärkeää, että lapsen lähityöntekijät ja lastensuojelu tekevät yhteistyötä keskenään. Yhteistyössä sovitaan, kuka ottaa vastuun huolen puheeksi ottamisesta ja siihen tarvittavan palaverin kokoamisesta huoltajien kanssa (ks. Luku 4. Toimintaohjeet lapsen kanssa työskenteleville s. 262, kohdat 4 ja 5). Huoltajalle/huoltajille on hyvä tarjota mahdollisuutta ottaa palaaveriin mukaan oma läheinen henkilö, joka voi tarvittaessa olla tukena keskustelussa ja jonka kanssa on mahdollista jälkeen päin palata puhuttuihin asioi-

hin. Myös pienen huolen tilanteissa keskustelun avaus ja yhteydenpito huoltajaan riittävän ajoissa on tärkeää.

Huomioitavaa

- Juttele lapsen kanssa aikomuksestasi ottaa huolesi esille ja kuuntele hänen toiveitaan ja pelkojaan.
- Osoita huoltajille arvostusta ja kunnioitusta ja huomioi perheen kulttuurista ja oikeus oman kielen käyttöön (varaa tarvittaessa tulkki).
- Luo tila avoimelle vuoropuhelulle ja kiitä huoltajia siitä, että he järjestivät aikaa tapaamiseen.
- Kuuntele huoltajien odotuksia ja toiveita tapaamiseen liittyen ja ota huomioon monenlaiset tunteet (pelko, varautuneisuus, viha, helpotus, syyllisyys).
- Puhu ongelman sijasta huolestasi.
- Pohjaa huolesi konkreettisiin ja kirjattuihin havaintoihisi, älä omiin tulkintoihisi.
  - o Ole avoin ja läpinäkyvä oman ajattelusi suhteen – miksi haluat ottaa huolesi puheeksi?
- Kysy huoltajilta, mitä he huolestasi ajattelevat ja miltä se heistä kuulostaa.
  - o Jakavatko he saman huolen?
  - o Onko heillä muita, heidän mielestään vielä tärkeämpiä huolia?
- Pyydä huoltajien apua ja yhteistyötä oman huolesi vähentämiseksi.
- Kerro, että väkivalta ja kaltoinkohtelu on aina väärin.
  - o Kerro, mikä on oikein ja mikä on väärin Suomen lain mukaan.
  - o Käytä konkreettisia esimerkkejä (ei saa tukistaa, ei saa läpsätä avokämmenellä, ei saa tökkiä, ei saa silittää reittä, ei saa hyväillä lapsen omia yksityisiä alueita).
- Anna tietoa väkivallan ja kaltoinkohtelun vaikutuksista lapseen (mm. turvattomuus, pelokkuus, keskittymis- ja oppimisvaikeudet, mielialaongelmat) sekä avun keinoista ja paikallisista palveluista (www.ensijaturvakotienliitto.fi; www.turvakoti.net).
- Keskustele lapsen iänmukaisista tarpeista kuten esimerkiksi tarpeesta saada aikuisilta turvaa ja hoivaa sekä tukea itsenäistymiseen.

- Etsikää ratkaisuja yhdessä – mikä vähentäisi huolia ja vahvistaisi aikuisten antamaa turvaa ja lapsen omia turvataitoja.
- Liitä huolesi tukeen - mitä tukea lapsi/perhe/hooltajat/ammattilaiset tarvitsevat?
- Älä lannistu, vaikka huolesta ei syntyisikään yhteisymmärrystä, vaan pyri jatkamaan mahdollisuuksien mukaan keskusteluyhteyttä hooltajien kanssa.
  - o Totea tilanne esimerkiksi sanomalla ”näyttää siltä, että katsomme nyt tätä asiaa hieman eri näkökulmasta” tai ”ymmärränkö oikein, että kotona teillä ei tähän asiaan liittyen ole tällä hetkellä huolta” .
- Kerro velvollisuudestasi tehdä lastensuojeluilmoitus (ks. Luku 4. Toimintaohje lapsen kanssa työskenteleville s. 263, kohta 6) ja kerro lastensuojelun tukitoimista ja yhteistyöstä.
  - o Anna hooltajille mahdollisuus ilmaista tilanteeseen liittyviä ajatuksia ja tunteita.
- Ota puheeksi ja tee näkyväksi kaikki se, mikä jo tällä hetkellä toimii ja edistää lapsen turvaa sekä lapsen omia turvataitoja ja pyri vahvistamaan hooltajien kaikkia lapsen hyvinvointia lisääviä pyrkimyksiä.
- Sopikaa, mitä lapselle kerrotaan keskustelusta ja kuka juttelee lapsen kanssa. Varmista myös, että lapsi saa tiedon aikuisten häntä auttavista toimista.
- Sopikaa yhdessä, miten tilanteessa edetään ja miten sitä yhdessä seurataan.
- Varmista kaikkien osapuolten (lapsi, hooltajat ja työntekijät) turvallisuus, tuen saanti ja mahdollisuus tilanteen purkamiseen.
  - o Työyhteisössä tilanteen purkupalaverissa voidaan hyödyntää tilanneanalyysikaavaketta (ks. Liite. s. 274)

Lähteet:

Eriksson, E. & Arnkil, T.E. (2012): Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. 8. painos. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus (Stakes)

Ohjeistuksen laatimiseen ovat osallistuneet asiantuntijalääkäri Anneli Kuusinen K-SSHP:n perusterveydenhuollon yksiköstä, psykologi Kirsi Tiainen ja

sosiaalityöntekijä Marjo Makkonen Jyväskylän perheneuvolasta, vanhempi rikoskonstaapeli Heidi Miettinen Sisä-Suomen poliisilaitoksesta ja Jyväskylän poliisiasemalta, hankekoordinaattori Merja Pihlajasaari Läheisväkivallan ehkäisyn kansallinen osaamiskeskus – hankkeesta ja Jyväskylän kaupungista, sosiaalityöntekijä Maarit Pöyhönen K-SSHP:n lastenpsykiatrian yksiköstä, lehtorit Riitta Ala-Luhtala ja Sirpa Valkama Jyväskylän ammattikorkeakoulusta sekä Jyväskylän ammattikorkeakoulun opiskelija Eveliina Loijas. Konsultatioapua on saatu KYS:n lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian psykologilta Noora-Maria Ahlilta sekä lääkäri Marja Darthilta.

Ohjeistus julkaistu Tunne- ja turvataitoja lapsille, Tunne- ja turvataitojen oppimateriaalissa s. 260-261.

Liite 7: Toimintaohje lapsen kanssa työskenteleville suuren huolen tai sen epäilyn tilanteessa

Kaija Lajunen, Noora-Maria Ahl, Marja Darth, Pirjo Lahtinen & Tuija Valkonen

HUOLESTUIN – MITÄ TEEN?

4. Toimintaohje lapsen kanssa työskenteleville suuren huolen tai sen epäilyn tilanteissa

Jos lapsi kertoo sinulle huolta herättävistä tapahtumista, pysy rauhallisena ja pyri olemaan hänelle ensisijaisesti kuunteleva ja luotettava aikuinen. Vältä tutkijan roolia.

Seuraavilla sivuilla oleva toimintaohjeisto sisältää suosituksia, ei velvoittavia määräyksenomaisia ohjeita. Jos et voi noudattaa ohjeistossa eritettyä toimintajärjestystä kohta kohdalta, mene suoraan sellaiseen kohtaan, joka sopii omaan tilanteeseesi. Huomioi myös paikalliset ja alueelliset ohjeet. Viranomaisverkoston rakenteessa ja sen myötä sovittavissa yhteistyöverkostoissa on paikkakuntakohtaisia eroja. Ohjeissa on huomioitu niin ensivaiheen kuin pidemmälläkin ajanjaksolla esille tulevia lapsen tai perheen tuen tarpeita.

1. Tee muistiinpanot havainnoistasi ja keskustelun kulusta

Ohje

Kirjaa mahdollisimman tarkasti

- tapahtumat,
- ajat,
- paikat,
- henkilöt,
- keskustelun, kertomusten, omien kysymystesi ja lapsen vastausten sanamuodot.

Huomioitavaa

Kirjaa vain tarkka tapahtumakuvaus lapsen kertomana ja havaintosi, älä omia tulkintojasi. Käytä avoimia kysymyksiä ja rohkaise lasta kertomaan (Kerro lisää! Mitä tarkoitat? Mitä sitten tapahtui? Missä te silloin olitte? Mikä vuodenaika silloin oli?). Käytä kysymyksissäsi ja puheessasi lapsen omia ilmaisuja.

Vältä omien oletustesi sanomista lapselle. Älä esimerkiksi kysele kenenkään nimellä, ellei lapsi ole itse nimennyt ketään henkilöä/henkilöitä.

Jos lapsen kertomus on epäselvä, voit kysyä ”*Kerro vielä uudelleen, mitä tarkoitat?*” Voit myös tarkentaa kysymällä ”Ymmärsinkö oikein sen, mitä kerroit?” ja toistaa lapsen kertoma hänen omilla sanoillaan.

Kerro lapselle, että teet parhaasi hänen auttamisekseen ja siksi et voi pitää asiaa omana tietonasi.

Säilytä muistiinpanosi lukollisessa paikassa tai toimi työpaikkasi luottamuksellisten tietojen säilyttämistä koskevien ohjeiden mukaan.

Katso nämä:

- Luku 2 tässä osiossa: Kun lapsi tuo tai on tuonut esille sinua huolestuttavia asioita -ohjeistus, s. 259

- Taskinen, Sirpa (toim.) 2008, Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen.

- www.kaypahoito.fi: Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkiminen.

2. Keskustele työtoveriesi ja esimiehesi kanssa.

Ohje

Keskustele huolestasi lapsen kanssa työskentelevän työtoverisi kanssa. Jaa ja siirrä tieto sekä vastuu esimies- ja johtovastuun kannalta oikealle henkilölle mahdollisimman nopeasti. Henkilö, jolle huoli lapsesta on syntynyt, on kuitenkin henkilökohtaisesti vastuussa havainnoistaan ja lastensuojeluilmoituksen tekemisestä.

Huomioitavaa

Esimies vastaa yksikön työn sisällöstä ja laadusta sekä työntekijöiden tarvitsemasta tuesta (ks. kohta 9, kriisiavun järjestäminen). Jos esimiestä tai työtoveria ei ole (esim. järjestötoiminnassa), etene kohtaan 4.

3. Arvioi työkaverisi tai esimiehesi kanssa, täytyykö lapsen kanssa keskustella lisää ja keskustele tarvittaessa.

Ohje

Jos ensimmäinen havaintosi on epäselvä tai epämääräinen, keskustele lapsen kanssa uudestaan ja täydennä itsellesi muodostunutta käsitystä tapahtu-

mista. Kirjaa täydennykset, muutokset ja käyttämäsi kysymykset. Älä kuitenkaan ala tehdä omaa tutkimusta!

Huomioitavaa

Tässä vaiheessa on olennaista, että selvität itsellesi, onko huoleen aihetta vai ei ja oletko ymmärtänyt lapsen kertoman oikein. Omaan huoleen on hyvä suhtautua vakavasti. Älä kuitenkaan jää liian kauan yksiksesi pohtimaan asiaa tai seuraamaan tilannetta, vaan hyödynnä konsultaatiomahdollisuutta (ks. kohta 4).

4. Konsultoi huolestasi ja menettelytavoista. Mieti konsultaatiotahoa tarvittaessa yhdessä työkaverisi ja esimiehesi kanssa.

Ohje

Selvitä lastensuojeluviranomaisilta, päivystävältä sosiaalityöntekijältä tai poliisilta, miten tässä tilanteessa kannattaisi toimia. Huoleesi liittyen voit konsultoida myös perheneuvolaa, lastenpsykiatrian poliklinikkaa, kriisikeskusta, terveyskeskusta ja yliopistollisissa keskussairaaloissa toimivia lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisia tutkimusyksiköitä.

Älä jää huolesi kanssa yksin äläkä myöskään viivyttele konsultaatiota ja asian eteenpäin viemistä.

Huomioitavaa

Asiasta voi keskustella mainitsematta lapsen nimeä epäillyn oikeusturvan säilyttämiseksi. Konsultaatiota kysyvä työntekijä ei kuitenkaan voi esiintyä nimettömänä.

5. Keskustele huoltajan kanssa.

Ohje

Huoltajan on saatava tieto mahdollisimman nopeasti lastaan koskevasta, työntekijässä huolta herättävästä asiasta. Jos seksuaalinen tai muu kaltoinkohtelu epäily kohdistuu huoltajaan, konsultoi ensin poliisia ja lastensuojelua siitä, miten ja kuka on vanhempain yhteydessä. Tämä on tärkeää lapsen hyvinvoinnin vuoksi ja tutkinnan turvaamiseksi (vrt. kohta 4). Mukaan huoltajan tapamiseen voi pyytää lastensuojelun sosiaalityöntekijän. Huoltajan on etukäteen oltava tietoinen lastensuojelun mukanaolosta. Ikä- ja kehitystaso huomioon ottaen vältä keskustelua lapsen kuullen seksuaaliseen tai muuhun kaltoinkohtelu epäilyyn liittyvistä asioista. Pidä kuitenkin lapsi tietoisena asioiden kulusta

ja aikuisten hänen turvaansa vahvistavista päätöksistä. Pidä lapsi myös osallisena hänen omissa asioissaan siten, että kuulet hänen toiveitaan, tarpeitaan ja huoliaan. Neuvo huoltajaa, että hän ei itse ottaisi suoraan yhteyttä epäiltyyn kaltoin kohtelijaan ja auta huoltajaa rauhoittumaan esimerkiksi toteamalla, että *”hyvä kun asia on tullut nyt esille; meidän ei tarvitse tässä ja nyt kaikkea ratkaista; asiat varmasti saavat nyt uuden, hyvään suuntaan vievän käänteen”*.

Huomioitavaa

Aggressiivisen tai uhkaavan käytöksen varalle:

Jos on ennakoitavissa, että huoltajan tapaamisessa voisi olla uhkaavaa tai aggressiivista käyttäytymistä, poliisilta voidaan etukäteen kirjallisesti pyytää virka-apua palaverin tai kotikäynnin turvallisuuden varmistamiseen. Palaverin turvallisuuden varmistamiseksi paikalle voi pyytää myös vartijaa, jonka kanssa etukäteen sovitaan siitä, missä hän palaverin aikana on (käytävällä, viereisessä huoneessa, palaverissa mukana). Niin poliisin kuin vartijan läsnäolosta kerrotaan etukäteen kaikille tilanteessa oleville ja siihen mukaan tuleville. Työhyönteisön sisäiset ohjeet aggressiivisen tai uhkaavan käytöksen kohdalla on myös tärkeää huomioida.

6. Tee lastensuojeluilmoitus.

Ohje

Lastensuojelullinen ilmoitusvelvollisuus on sosiaali- ja terveydenhuollon, nuorisoi-, opetus- ja poliisitoimen, seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdyskunnan palveluksessa taikka luottamustoimessa olevalla henkilöllä, joka on tehtävässään saanut tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä (Lastensuojelulaki 25 §). Tämä velvollisuus ja oikeus on hänellä salassapitovelvollisuuden sitä estämättä (poikkeuksena on papin ripisalaisuus). Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä myös kuka tahansa, jolle huoli lapsesta herää.

Työntekijän on tehtävä ilmoitus omalla nimellään. Lastensuojeluilmoitus tehdään lastensuojelun sosiaalityöntekijälle joko suullisesti (esim. puhelimitse) tai kirjallisesti (esim. internetistä saatavalla lastensuojeluilmoituslomakkeella, www.thl.fi). Lastensuojelun sosiaalityöntekijältä voi myös kysyä neuvoa siihen,

miten tilanteessa olisi parasta toimia. Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä myös yhdessä lapsen ja/tai huoltajien kanssa. Yhteisneuvottelussa (kohta 5) lastensuojelutyöntekijän läsnäolo varmistaa tiedon siirtymisen lastensuojeluun. **Neuvottelu ei kuitenkaan korvaa lastensuojeluilmoitusta.** Viranomaisten välisissä yhteistyöneuvotteluissa on varmistettava, että kyseessä on lastensuojeluilmoitus, ja että se otetaan sellaisena vastaan. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä vastaa lastensuojelutarpeen arvioinnista. Työntekijän tehtävänä on vain välittää oma huolensa. Akuuteissa tilanteissa virka-ajan ulkopuolella lastensuojeluilmoitus tehdään sosiaalipäivystykseen, joka vastaa lapsen oikeuksista ja turvaamisesta. Akuuteissa tapauksissa virkamies voi ottaa yhteyttä myös poliisiin, kriisikeskukseen, terveyskeskukseen tai hätäkeskukseen 112.

Huomioitavaa

Huolen havainnoinut työntekijä on ensisijaisesti vastuussa lastensuojeluilmoituksen tekemisestä ja hänen on se tehtävä. Tällä tavoin varmistetaan, että lastensuojeluun tulee ensikäden tieto huolen herättäneestä tilanteesta. Ilmoituksen tekijällä on kuitenkin oikeus saada tukea ja apua lastensuojeluilmoituksen tekemiseen ja lapsen huoltajien kohtaamiseen. On tärkeää, että työntekijä ei jää yksin ja että hänen rinnallaan on työpari/työtiimi/esimies tilannetta pohjimassa ja käytännön asioita hoitamassa. Lastensuojeluilmoituksen tekemättä jättäminen voidaan rikoslain (RL luku 11, 9–10§) mukaan määritellä myös virkavelvollisuuden laiminlyönniksi.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän on asian vireille tulon jälkeen arvioitava heti, vaatiiko asia kiireellisiä toimenpiteitä. Viimeistään seitsemän arkipäivän sisällä hänen on tehtävä arvio siitä, onko aihetta lastensuojelutarpeen selvittämiseksi (Lastensuojelulaki 26§).

Lastensuojeluasia voi tulla vireille myös yli 12-vuotiaan lapsen tai huoltajan omasta aloitteesta.

Lastensuojeluilmoituksessa annetaan seuraavat tiedot:

- ilmoittajan yhteystiedot
- lapsen ja huoltajan henkilötiedot
- mihin tieto/huoli perustuu
- mitä on tapahtunut
- miten asia on tullut ilmoittajan tietoon

- miten ilmoittaja on työskennellyt lapsen ja hänen perheensä kanssa kyseisessä asiassa
- tieto siitä, tietävätkö huoltajat ja/tai lapsi lastensuojeluilmoituksen tekemisestä

Katso: Lastensuojelulaki, 2007 (www.finlex.fi)

7. Ilmoitus poliisille.

Ohje

Lastensuojelulain mukaan jokaisella työntekijällä, joka epäilee lapseen kohdistunutta seksuaalirikosta, pahoinpitelyä (lukuun ottamatta lievää pahoinpitelyä) tai muutoin henkeen ja terveyteen kohdistuvaa rikosta (esim. lapsen heitteillepano) ja jolla on velvollisuus lastensuojeluilmoituksen tekemiseen, on myös velvollisuus tehdä – salassapitosäännösten estämättä – ilmoitus poliisille (LSL 5 luku 25§). Tämän lisäksi hänen on tehtävä myös lastensuojeluilmoitus. Lastensuojeluilmoitus on tehtävä myös epäiltäessä lapsen lievää pahoinpitelyä tai muuta kaltoinkohtelua.

Lievien pahoinpitelyiden osalta lastensuojelun sosiaalityöntekijä voi tehdä ilmoituksen poliisille oman harkintansa mukaan. Ilmoituksen poliisille seksuaalirikoksesta ja pahoinpitelystä voi tehdä myös lapsen huoltaja. Tämä ei kuitenkaan poista lastensuojelulain mukaista ilmoitusvelvollisuutta työntekijän osalta.

Huomioitavaa

Rikostutkintavastuu on aina poliisilla. Poliisiviranomainen tekee tapauskohtaisesti päätöksen esitutinnan aloittamisesta. Ilmoitukset jaotellaan kirjaamistilanteessa rikosilmoituksiksi ja tutkintapyynnöiksi. Ilmoituksen tekijän ei tarvitse tietää, onko kysymyksessä rikos vai ei.

Hakusanalla ”Ilmoitus lapseen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta” löytyy Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen nettisivuilta (www.thl.fi) lomake, jolla ilmoituksen poliisille voi tehdä.

8. Ohjaa huoltaja ja lapsi lääkärin vastaanotolle.

Ohje

Seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn epäilyissä huolehditaan siitä, että lapsi ohjataan huoltajan kanssa tarpeen mukaan somaattisiin tutkimuksiin lää-

kärin vastaanotolle. Mikäli epäiltynä on lapsen huoltaja, lastensuojelu voi tilanteen niin vaatiessa tehdä kiireellisen sijoituksen, jolloin lastensuojelu vastaa lapsen lääkärissä käynnistä. Somaattinen tutkimus tulisi suorittaa mahdollisimman pian epäilyn heräämisen jälkeen. Erityisesti silloin, kun epäilystä tapahtumasta on vähän aikaa (esim. tunteja, päiviä tai muutama viikko), tulisi somaattinen tutkimus suorittaa kiireellisesti. Akuuteissa tilanteissa lapsen voi viedä suoraan lääkärin päivystysvastaanotolle. Seksuaalisen hyväksikäytön ja vakavan fyysisen väkivallan tutkimukset pyritään keskittämään erikoissairaanhoidon. Tarvittaessa voi soittaa hätäkeskukseen 112, jolloin poliisi antaa toimintaohjeet tai tarvittaessa tulee paikalle ja vastaa lapsen toimittamisesta lääkäriin.

9. Kriisiavun järjestäminen.

Ohje

Lapsille, perheille ja työntekijöille tulee tarvittaessa järjestää kriisiapua välittömästi. Esimies järjestää työntekijöiden kriisiavun mm. työterveyshuollon kautta. Lastensuojelutyöntekijä vastaa kriisiavun järjestämisestä lapselle ja perheelle yhteistyössä hoitavien tahojen kanssa. Kriisiapua voi saada kriisikeskuksista, perheneuvolasta, paikallisilta kriisiryhmiltä.

Mikäli lapsi ei ole vielä käynyt **ensimmäisessä** poliisikuulustelussa tai oikeuspsykologisessa haastattelussa, lapselta ei silloin aktiivisesti kysellä tapahtuneesta, mutta ollaan valmiita vastaanottamaan lapsen kysymykset ja reaktiot. Jos lapsi itse spontaanisti kertoo tapahtuneista, häntä kuunnellaan myötäläen ja rohkaisten sekä lapsen kertoma kirjaten. Lapsen ensimmäinen poliisikuulustelu tai oikeuspsykologinen haastattelu pitää pyrkiä järjestämään viipymättä, jotta lapsi ja hänen lähipiirinsä saa tarvittavan avun nopeasti ja ilman huolta esitutinnan häiriintymisestä. Lapsen etu ja hänen kohtaamisensa tunteineen ja kysymyksineen on kuitenkin ensisijaista.

Huomioitavaa

Lapsen seksuaalisen tai muun kaltoinkohtelu epäilyn esille tulo on kaikille osapuolille kriisi, joka herättää monenlaisia ristiriitaisia ja vaikeita tunteita, huolta ja kysymyksiä. Kriisiavun nopea saaminen voi ennaltaehkäistä myös epäilyn esille tulemisen aiheuttamaa traumatisoitumista. Lapsen toipuminen on läheisesti yhteydessä siihen, kuinka lapsen läheiset ihmiset selviävät ja saavat

apua epäilyn esille tuloon liittyvässä kriisissä. Huoltajan varhainen tukeminen koituu koko perheen hyväksi.

10. Lapsen omien turvataitojen ja hänen turvaverkostonsa vahvistaminen.

Ohje

Huolen kuulemisen rinnalla on tarpeellista koko ajan vahvistaa lapsen turvaa ja omia tunne- ja turvataitoja. Hänelle on hyvä antaa kiitosta siitä, mitä hän on tehnyt itsensä suojelemiseksi kuten esimerkiksi, että hän on kertonut huolestaan. Turvataitokasvatuksen avulla lapsi saa keinoja toimia itseään suojaavalla tavalla mahdollisissa tulevaisuuden turvallisuutta uhkaavissa ahdistelun, väkivallan, kaltoinkohtelun ja kiusaamisen tilanteissa. Turvataitokasvatusta voi antaa lapselle yksilöllisesti ja yhteistyössä perheen kanssa ja/tai yleisemmällä tasolla ryhmäkohtaisesti esimerkiksi osana koulun tai päivähoiton toimintaa. Turvataitokasvatusta on hyvä antaa riippumatta siitä, onko lapsen seksuaalista tai muuta kaltoinkohtelua varmuudella todennettu vai ei.

Lisäksi on syytä lapsen lähipiirin kanssa käydä turvakeskustelua (ks. s. 267) lapsen saaman turvan ja hoivan varmistamiseksi jatkossa niin, että huoli lapseen liittyen tulevaisuudessa vähentyisi. Turvakeskustelun tavoitteena on vahvistaa lapsen ympärillä olevaa turvaverkostoa ja lähiaikuisten kykyä ymmärtää lapsen tarpeita ja vastata niihin.

Huomioitavaa

Turvataitojen oppiminen on hyödyllistä kaikille lapsille. Kun lapset saavat tietoa oikeudestaan elää turvassa ja saada aikuisten apua kaikissa huolissaan sekä taitoja itsensä suojelemiseen, he pystyvät itsekin tekemään omaa turvallisuutta ja hyvää elämää edistäviä valintoja.

11. Muun tuen tarpeen arviointi.

Ohje

Yhdessä muiden ammattilaisten ja perheen kanssa on hyvä arvioida, mitä muuta tukea tai hoidollista apua lapsi ja perhe tarvitsevat.

Huomioitavaa

Lapsen seksuaalinen ja muu kaltoinkohtelu voi aiheuttaa vakavan riskin lapsen terveille kasvuille ja kehitykselle. Riskin suuruus riippuu kaltoinkohtelun vakavuudesta ja ajallisesta kestosta, lapsen iästä ja yksilöllisistä piirteistä se-

kä siitä, miten läheinen suhde lapsella on kaltoin kohtelijaan. Hoidon ja tuen tarvetta voi kasvun myötä olla pitkälläkin aikavälillä, kun traumaattiset kokemukset eri elämän vaiheissa ja ihmissuhteissa saattavat aktivoitua. Vaikka lapsen seksuaalista tai muuta kaltoinkohtelua ei ole todennettu, on silti aiheellista yhdessä perheen kanssa arvioida mahdollisen tuen tarvetta huomioiden perheen muut huolenaiheet ja tilanne.

Linkkejä ja lähteitä:

Taskinen, Sirpa (toim.) 2003: Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Opas 55. Helsinki: Stakes.

Valoaho, Sari (toim.) 2013: Ota puheeksi. Internet ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Lasten suojele digitaalisessa mediassa.

www.pelastakalapset.fi. Pelastakaa Lapset ry.

www.kaypahoito.fi: Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkiminen.

www.finlex.fi

www.sosiaaliportti.fi.

Kontaktitiedot lapsen kaltoinkohtelun epäilyn tullessa esille

Virka-asema	Nimi	Puhelin	Sähköposti	Huomautukset
Työpaikan esimies				
Lapsen huoltaja				
Lapsen 2. huoltaja				
Lastensuojeluyöntekijä				
Lastensuojeluilmoituksen vastaanottaja				
Sosiaalipäivystys				
Poliisi				
Kouluterveydenhuolto/oppilashuolto				
Terveyskeskus				
Neuvola				
Päiväkoti/koulu/kerho				
Kriisikeskus				
Keskussairaala				
Perheneuvola				

Lasten- ja nuortenpsykiatrian poliklinikka				
---	--	--	--	--

Ylläpitovastuu: (henkilön nimi, yhteystieto, päivytyspäivämäärä)

Ohjeistuksen laatimiseen ovat osallistuneet myös asiantuntijalääkäri Anneli Kuusinen K-SSHP:n perusterveydenhuollon yksiköstä, psykologi Kirsi Tiainen ja sosiaalityöntekijä Marjo Makkonen Jyväskylän perheneuvolasta, vanhempi rikoskonstaapeli Heidi Miettinen Sisä-Suomen poliisilaitoksesta ja Jyväskylän poliisiasemalta, hankekoordinaattori Merja Pihlajasaari Läheisväkivallan ehkäisyn kansallinen osaamiskeskus – hankkeesta ja Jyväskylän kaupungista, sosiaalityöntekijä Maarit Pöyhönen K-SSHP:n lastenpsykiatrian yksiköstä, aluejohtaja Anu Huovinen Pelastakaa Lapset ry:stä, johtava sosiaalityöntekijä Satu Moisio Jyväskylän kaupungin lastensuojelun avopalveluista sekä lehtorit Riitta Ala-Luhtala ja Sirpa Valkama Jyväskylän ammattikorkeakoulusta. Pohjana ohjeistusten laatimisessa on käytetty ns. selvittelypolkutyöryhmän laatimia toimintaohjeita (ks. Lajunen, K., Andell, M., Jalava, L., Kemppainen, K. Pakkanen, M & Ylenius-Lehtonen, M. 2005, Turvataitoja lapsille. Turvataito- kasvatuksen oppimateriaalia. Stakes. ss. 212–223).

Ohjeistus julkaistu Tunne- ja turvataitoja lapsille, Tunne- ja turvataitojen oppimateriaalissa s. 261–266.

Liite 8: Vanhemmuuden roolikartta

